

O'ZBEKISTON ADABIYOTI VA SAN'ATI

1956-yil 4-yanvardan chiqa boshlagan

ADABIY-BADIIY, MA'NAVIY-MA'RIFIY, IJTIMOIIY GAZETA

№ 26 (4581) // 2020-yil 17-iyul

Адиблар хиёбони — маърифат бўстони

Мустақиллик йилларида ўзбек маҳобатли ҳайкалтарошлик санъати янги тараққиёт босқичига қадам қўйди. Сиймолар, мавзулар, талқинлар янги, асл қиёфасида намоён бўлиб, тарих ҳақиқати туганмас илҳом манбаига айланди. Мамлакатда кечаётган маънавий тикланишлар жараёнида забардаст ҳайкалтарошлар етишиб чиқди. Уларнинг ижодида тарихнинг ўчмас саҳифаларига, мутафаккирларга, саркардаларга бағишланган асарлар қаторида миллатнинг улуг адиблари ҳаёти ва ижоди мавзуси ҳам алоҳида бир йўналиш сифатида намоён бўлди. Бу, айниқса, Адиблар хиёбонида бунёд этилган ёдгорликлар мисолида яна бир бор, бутун бошли композиция сифатида ўз ифодасини топди.

МИЛЛИЙ БОҒНИНГ МАНГУ ЧИНОРЛАРИ

Давлатимиз раҳбарининг ғояси асосида пойтахтимиздаги Миллий боғда атоқли шоир ва ёзувчилар, маърифат даргаларига бағишланган ёдгорликлар яхлит меъморий ва бадий композиция сифатида бунёд этилди.

«Адабиёт халқнинг юраги, элнинг маънавиятини кўрсатади, — деди Президент Шавкат Мирзиёев хиёбон билан танишув жараёнида. — Бугунги мураккаб замонда

одамлар калбига йўл топиш, уларни эзгу мақсадларга илҳомлантиришда адабиётнинг таъсирчан кучидан фойдаланиш керак. Аждодлар меросини ўрганиш, буюк маданиятимизга муносиб буюк адабиёт яратиш учун ҳамма шаронгларни яратамиз». Шубҳасиз, «Адиблар хиёбони» мажмуасининг очилиши юртимиз маънавий ҳаётида унутилмас тарихий воқеа бўлиб қолади.

БЕРДАҚ ОРЗУ ҚИЛГАН ИСТИҚБОЛ

Фавқуллода вазиятлар вазирлиги тизимида маънавий-маърифий ишлар самарадорлигини ошириш, давлат тили тўғрисидаги қонун ҳужжатларига риоя этилишини таъминлаш юзасидан олиб борилаётган ишларда Бердақ ижодида ҳам кўп мурожаат қилинади. Маънавий-маърифий машғулотларда унинг маънавий мероси, ҳаёти ва ижодини ўрганишга алоҳида эътибор қаратилади.

Яқинда Фавқуллода вазиятлар вазирлиги Академиясининг бир гуруҳ курсантлари билан пойтахтимиздаги Адиблар хиёбонига борилди, у ерда ҳайкаллари қад ростлаган улуг адиб ва шоирларимизнинг хотирасига ҳурмат бажо келтирилди. Курсантларнинг шоир Бердақ ҳайкали пойида уюштирган мушораси адабиёт ҳақидаги марокли давра суҳбатига уланиб кетди. Бердимурод Қарғабой ўғли Бердақ ҳаёти ва ижоди, унинг бутун умри давомида халқнинг хур ва фаровон ҳаёти, истиқболини қўмсаб, қуйиб-ёниб ижод қилгани хусусида сўз борди.

Суҳбат асосида биз аввалдан билган шоир Бердақни қайтадан кашф этидик. Шоир XIX асрда, Туркистон ўлкасидаги ижтимоий-сиёсий ва маданий ҳаёт оғир, мураккаб аҳволга тушиб қолган даврда яшаб, ижод этган. Бердақ таъкидлаганидек, «юз йил кўним билмай» қўчиб юрган қорақалпоқ халқининг тарихи, тақдири, ҳақиқатан ҳам, осон кечмаган. Ана шундай кўчиб юришлар сабабли, қорақалпоқ адабиёти фольклор шаклида тараққий этган. Асарлар оғиздан оғизга кўчган. Ҳаётнинг аччиқ ҳақиқати қорақалпоқ фольклорига, XIX аср бошларига келиб, қорақалпоқ халқи орасидан етишиб чиққан ёзма адабиёт вакиллари — Жиян жиров, Кунхўжа, Ажиниёз ва Бердақ ижодида ўчмас ўз қолдири.

Шоир Бердақ 73 йил умр кўрди, унинг қарийб ярим асрдан мулроғини бадий ижоддек машаққатли, масъулиятли, лекин шарафли ишга бағишлади. Авлодларга йигирма минг мисрадан зиёд шеър, халқ ҳаёти ва курашининг турли даврларини бадий шаклда кўрсатиб беришга бағишланган ўнга яқин йирик эпик дostonларни мерос қилиб қолдириди.

Сирожидин САЙИД,
Ўзбекистон халқ шоири

ИБН СИНО ЎТИЛАРИ

Сино бобо шундоқ демиш:
Одамзотга кўп ҳам емиш
Керак эмас. Сув ва ҳаво,
Ёр ва қуёш — танга даво.

Яна шулким, Сино бобо,
Аллома ҳам доно бобо
Демишларки: Катта бойлик —
Хотиржамлик билан соғлиқ.
Сабр қилсанг — бу ҳам соғлиқ,
Бўғи ўзингга боғлиқ.

Худойимнинг сояси бор,
Хар элга химояси бор.
Элга қараб давлат берар,
Давлатига шавкат берар.
Оғоҳликдир гар раҳнамо,
Бедор элдан кўрқар бало.
Шундоқ демиш Сино бобо,
Сино бобо — доно бобо.

Энг муҳими: Ўқув керак,
Ҳафсала ҳам ўқув керак.

Жаҳолат ва жоҳилликдан
Бутун умр кўркув керак.
Яна шулким — ҳасад, риё,
Мамманлик ҳам кибру ҳаво,
Нафсдай дарди бедаво
Одамзотни қилгай адо.
Сино бобо — доно бобо,
Доно бобо — Сино бобо.

Оллох Ўзи билгувчидир,
Вакт-соатни бўлгувчидир.
Узоқ яшанг, қўллаб яшанг,
Хар қадамни ўйлаб яшанг.
Хар кимнинг ризқ-рўзи бўлар,
Хар дилнинг ўз сўзи бўлар.
Яратганининг кўзи бўлар.
Рост юрган хар бандасини
Худойимнинг Ўзи билар.
Шундоқ демиш Сино бобо,
Аллома ҳам доно бобо.

15.07.2020

БУГУННИНГ САБОҚЛАРИ

ДАВЛАТ ТИЛИ: АМАЛИЙ ИШЛАР САМАРАСИ

Давлатимиз раҳбари алоҳида таъкидлайдики, «дунё ҳам-жамиятидан муносиб ўрин эгаллашни мақсад қилиб қўйган ҳар қайси давлат, аввало, ўз халқининг миллий тили ва маданиятини асраб-авайлашга, ривожлантиришга интилади».

Шу жиҳатдан Президентимиз Шавкат Мирзиёевнинг 2019 йил 21 октябрь куни қабул қилинган «Ўзбек тилининг давлат тили сифатидаги нуфузи ва мавқеини тубдан ошириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги фармони мамлакатимизнинг янги тарихи, янги тараққиёт босқичидаги улкан воқеадир.

СОБИТҚАДАМЛИК

Фармонда қайд этилганидек, истиклол йилларида она тилимиз том маънода давлат тилига айланиб, халқимизни юртимизда эркин ва озод, фаровон ҳаёт қуришдек буюк марраларга сафарбар этадиган бекиёс куч сифатида майдонга чиқди. Мамлакатимиздаги юздан ортқ миллат ва элат вакиллари ўзаро боғлайдиган, бирлаштирадиган, уларнинг сеvimли тилига, маъ-

навий эхтиёжига, фахр-ифтихорига, меҳр-оқибат тилига айланди.

ТИЛГА ЭЪТИБОР — ЭЛГА ЭЪТИБОР

Давлат тилини ривожлантириш борасида белгилаб берилган қўлама кенг, аҳамияти бекиёс вазифаларнинг бугун собитқадамлик билан амалга оширилаётганидан мамлакатимиз жамоатчилиги яхши хабардор.

Шу пайтгача «Давлат тили ҳақида»ги қонуннинг ижроси учун масъул ташкилот аниқ эмасди. Мазкур қонун қабул қилинганидан буён ўтган ўттиз йил мобайнида бу борадаги муаммоларга доир ёзғиришлар қўтилган самаралар бермаганининг боиси ҳам, бир ҳисобда, шундан. Энди юқоридан қуйиғача масъуллар тайин.

Бу номи қайд этилган фармонга биноан Вазирлар Маҳкамаси таркибиде ташкил этилган янги тузилма — Давлат тилини ривожлантириш департаменти,

самарадорлигини ошириш, давлат тили тўғрисидаги қонун ҳужжатларига риоя этилишини таъминлаш масалалари бўйича маслаҳатчилари фаолиятининг изчил йўлга қўйилгани билан боғлиқ.

Бугун деряли барча давлат бошқаруви органлари ва хўжалик бирлашмалари раҳбарлари, ҳокимликларда иш қоритаётган маслаҳатчилар ўз сафига таникли тишшунослар, адабиётшунослар, адиблар, журналистлар ва бошқа соҳаларнинг ўзбек тили бўйича жонқуярларни бирлаштиргани жойларда давлат тилини кенг ва изчил жорий этишда ўз самараларини бермоқда.

Ўтган киска вақт ичида амалга оширилган ишлар ҳақида гап кетганда, кўпчиликнинг эътиборини тортган муҳим бир ўзгаришни қайд этиш ўринли. Шу пайтгача ҳақли эътирозларга сабаб бўлиб келаётган муаммо — ташқи ёзувлар, жумладан, лавҳалар, эълонлар, кўргазмалар бошқа ахборот матнлари, ташқи реклама материалларининг давлат тили ва рекламага оид қонунлар талабларига мос келмаслиги билан боғлиқ эди.

Ушбу муаммонинг қўламлири жиловлана бошланди.

ДАВЛАТ ТИЛИ: АМАЛИЙ ИШЛАР САМАРАСИ

Давоми, бошланиши 1-саҳифада

Бугун барча бўғиндаги маслаҳатчилар ҳамкор ташкилотлар вакиллари билан биргаликда айтиш материалларни жойларда кадам-бакадам юриб хатловдан ўтказмоқда. Ҳа, кадам-бакадам! Буни оммавий ахборот воситалари, жумладан, Давлат тилини ривожлантириш департаментининг расмий сайти ва унинг ижтимоий тармоқларидаги саҳифаларини мунтазам кузатиб бораётган кўпсонли мухлислар кенг эътироф этмоқда. Айтиш пайтда, давлат тилини кенг жорий этиш борасида жойлардаги муаммолар ва камчиликлар ҳақида танқидий-тахлилий чиқишлар сезиларли даражада кўпайди. Кўпда амалий тақлифлар айтилмоқда. Уларнинг бирортаси эътибордан четда қолаётгани йўқ.

Жойларда ўтказилаётган изчил тадбирлар самарасида барча реклама ва пешлаш матнларини давлат тили таллавларида мослаштириш юзасидан тегишли чоралар кўрилиб, иш одамлари, реклама ва эълонларни берувчилар, тарқатувчилар, тadbirkorлик субъектларининг раҳбарлари ўртасида тушунириш ишлари олиб борилмоқда.

Айтиш пайтда давлат тилини жорий этиш механизмларини жорий этишнинг замонавий воситаларига катта эҳтиёж сезилаётгани сир эмас. Давлат тили ва рекламага оид қонунларни шу нукта назардан янада такомиллаштириш борасида тақлифлар тайёрлангани муҳим аҳамиятга эга.

Неча ўн йиллар, ҳатто асрлар оша йиғилиб қолган муаммоларни бир кунда, бир зарб билан ҳал этиш қийин. Шу боис айтиш жараёнда фуқароларнинг давлат тилига эътиборини янада оширишга қаратилган тарғибот-тушунириш ишларидан самарали фойдаланилмоқда.

ЭЪТИБОР ВА ЭЪТИРОФ

Ҳа, жойларда давлат тилини кенг ва изчил жорий этиш кўп жиҳатдан ўша соҳаларнинг раҳбарлари тутумига, ўзбек тилига меҳр-эътиборига ҳам боғлиқ.

Буни давлат тилини мамлакатимизнинг миллий сайлов тизимида кенг ва фаол жорий этиш борасида амалга оширилаётган изчил ишлар мисолида кўриш мумкин.

Маълумки, қонун ҳужжатлари ҳақида гап кетганда уларнинг рус тилида тайёрланиб, кейин давлат тилига таржима қилиниши ҳақида эътирозлар учраб туради. Ҳуқуқшунослар одатда буни қонунларнинг ўзига хос тили, ифода усули, мураккабликлари ҳамда расмий ўзбек тилининг тўла шаклланмаганлиги билан изоҳлашга ҳаракат қилишади.

Бир қарашда бундай изоҳларга эътироз билдириш қийиндек. Чунки давлат тили макomini олгунча расмий доираларда, қонун ҳужжатларини ишлаб чиқиш, муҳомада қилиш ва амалиётда жорий этишда ўзбек тилидан асосан таржима тили сифатида фойдаланилган. Бундай муносабат дунёдаги энг бой лисонлардан бири сифатида эътироф этилган ўзбек тилининг ғариб ахволга тушиб қолмишига сабаб бўлгани сир эмас.

Мустақил мамлакатимизнинг 2019 йили қабул қилинган Сайлов кодекси ўзбек тилининг имкониятлари ҳуқуқ, жумладан, сайлов ҳуқуқи ва амалиётда ҳам ғоят кенглигини тўла намоён этди.

Давлатимиз раҳбари Олий Мажлиса 2017 йил 22 декабрдаги илк Мурожаатномасида сиёсий ҳаётимизда муҳим аҳамиятга эга бўлган сайлов қонунчилиги масалаларига тўхталар экан, бу борда қабул қилинган бешта қонун ва бир қатор қонуности ҳужжатлари, афсуски,

халигача яхлит бир ҳужжат шаклига келтирилмаганини таъкидлади. Шу сабабли халқаро қоида ва андазаларга жавоб берадиган ягона Сайлов кодексини ишлаб чиқиш ва қабул қилиш вазифасини қўйди.

Ўзбекистон Республикаси Марказий сайлов комиссияси раиси, Ўзбекистонда хизмат кўрсатган юрист, юридик фанлари номзоди М.Абдусаломов раҳбарлигида Олий Мажлис палаталари, манфатдор вазирликлар, сиёсий партиялар ва бошқа жамоат ташкилотлари вакиллари, олимлар, экспертлар, тилшунослар, амалиётчилар иштирокида Республика ишчи гуруҳи тузилди. Гуруҳ ишига Марказий сайлов комиссиясининг аъзолари ва мутахассислари фаол жалб этилди.

ТАКОМИЛДА ҲИҚМАТ КЎП

Шу ўринда айрим мисолларга мурожаат қилайлик. Мамлакатимизнинг "Давлат тили ҳақида"ги қонуни қабул қилинган 1989 йилгача ва ундан кейинги ўн йилликда сайловга оид қонун ҳужжатларида "депутатликка кандидат", "белги-ланган формада бостириш", "ҳар бир граждани", "агитация қилиш", "участка территорияси" каби ўзбек тилини қампоқлаштирадиган ата-

маларни кўпда учратиш мумкин. Ўтган йилнинг 25 июнида Сайлов кодексининг қабул қилиниши соҳада она тилимизга нисбатан бундай сунъий чекловлар ва беписандликларга чек қўйиш имконини берди. Бу 2019 йил 22 декабрь куни Олий Мажлиса ва маҳаллий кенгашларга "Янги Ўзбекистон, янги сайловлар" шиори остида ўтказилган сайловлар жараёнида ёрқин намоён бўлди.

Бугун ўнга яқин миллият вакиллари меҳнат қилаётган Конституцион орган – Марказий сайлов комиссиясининг барча ходимлари фақат давлат тилини эмас, хорижий тилларни ҳам пишиқ-пухта билади. Сайлов комиссиясининг барча мажлислари оммавий ахборот воситалари вакиллари, кенг иштирокида давлат тилида ўтказилади. Ҳужжатлари тўла давлат тилида ишлаб чиқилади ва қабул қилинади. Айтиш пайтда ҳуқуқшунослар, тилшунослар ва адиблар билан бамаълаҳат сайловга оид меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатларни давлат тили нуктадан назардан янада такомиллаштириш, четдан кириб келган атамаларнинг ўзбекча муқобилларини топиш, яратиш ва амалиётда жорий этиш борасидаги изланишлар изчил давом эттирилмоқда. Бунда Давлат тилини ривожлантириш департаменти бююртмаси асосида тўлдирилган ва 80 мингдан ортиқ сўзни ўз ичига олган беш жиллик "Ўзбек тилининг изохли луғати"нинг қайта нашр этилиши муҳим қўлланма бўлиши шубҳасиз.

Буларнинг барчаси нафақат мамлакатимизда, халқаро микёсда ҳам ўзбек тилининг нуфузини ошириш, фуқароларимизнинг сайлов ҳуқуқини умумэътироф этилган халқаро андазаларга биноан кенг таъминлашга хизмат қилмоқда.

Қулман ОЧИЛОВ,
Ўзбекистон Республикаси
Марказий сайлов комиссияси раиси
маслаҳатчиси

БЕРДАҚ ОРЗУ ҚИЛГАН ИСТИҚБОЛ

Давоми, бошланиши 1-саҳифада

Бердақ ижодига назар ташлар эканмиз, унинг сатрларида бамисоли қорақалпоқ халқининг юраги уриб турганлигини ҳис қиламиз. Шоир шундай ёзади:

Шоир эдим, кўзим кўрганни ёздим,
Кўнглимнинг сезганини, билганини ёздим,
Замон жафосидан сарғайдим, оздим,
Келурми деб яхши кунлар халқ учун.

"Келурми деб яхши кунлар халқ учун", - дея айтилган орзу-истак шоирнинг деярли бутун ижодида бош ғоя, мақсад-муддо бўлиб жаранглайди.

Қарангки, улуг мутафаккирнинг эзгу орзулари муҳтарам Юртбошимиз ташаббуслари билан амалга оширилаётган бугунги ҳаётбахш ислохотлар жараёнида ижобат бўлиб турибди. Ҳозирда Қорақалпоғистон Республикасининг Оролбўйида амалга оширилаётган мислсиз бунёдкорлик, денгизнинг қуриган тубида барпо этилаётган "яшил қоплама"лар, чинакам маънода, қорақалпоқ халқининг ҳаётига янги рух, яшариш ва фаровонлик олиб кирмоқда.

Бердақ яратган асарларнинг севиб ўқилишида, улуг мутафаккир бобомиз, ғазал мулкининг султони ҳазрат Алишер Навоийнинг адабий таъсирини ифтихор ила қайд этиш жоиз. Буни Бердақнинг ўзи ҳам айтиб ўтади:

Навоийдан савод очдим,
Фузулидан дурлар сочдим...

Дарҳақиқат, шоир Бердақ "Навоийдан савод очиб", устозлардан ўрганиб, таъсиридан ижод қилди, унинг дostonлари, шеърлари халқнинг қалб мулкига айланди.

"Бўлган эмас" шеърда шоирнинг юксак бадий маҳорати, сўз қўллаш санъатига гувоҳ бўламиз:

Қарчигай бўлдим, кўрқдим,
Тўмағам бўлди – ховлиқим,
Тошдай зулматга йўлиқдим,
Ҳеч ким қадрим билган эмас.

Тўмағам – қушнинг бошига қийдириб қўйилган тумоқ, теридан тикилади, қарчигай, бургут каби овчи қушларнинг бошига илдириб қўйилади.

Қарчигай – гарчи қучли овчи қуш бўлишига қарамай, унинг эрки ўзида эмас, балки эгасида. Овга ҳам тўлиқ ўзи эгалик қилмайди. Қарангки, шоир Бердақ ўз халқининг тақдирини ана шу қарчигаининг ҳолати мисолида яққол очиб беради. Ушбу ҳодисада шоир ижодий маҳорати оид икки жиҳат аниқлашади. Бердақ бу ўхшатиш орқали, аввало, ўзига хос бадий тасвир ва мазмунни кашф этган бўлса, иккинчидан, ов ва овчилик касбияга оид ишлатилган сўз – "тўмағам"ни бадий истемолга олиб кирган...

Бу каби тасвирлардан Бердақ бобо қанчалар ўз халқининг озод, хур, фаровон яшашини истаганини сезиш мумкин. Ўша орзу этилган кунлар, истиқбол рўёб бўлиб, бутун қорақалпоқ замини ўзини бутун дунёга кўз-кўз этмоқда. Ушбу заминга ҳозирда қанчалаб инсонлар эзгу ва савобли, таъбир жоиз бўлса, тарихий ишлар учун қадам ташламоқдалар.

Бизнинг кизгин суҳбатимиз, шеърят мусобақасини тинлаган Бердақ бобонинг юз-қўзларида келажакдан мамнунлик, хотиржамлик ҳиссини туйдиқ десак, эҳтимол муволафа бўлмас...

Баҳодир ВАЛИЕВ,
Ўзбекистон Республикаси фавқулодда вазиятлар
вазирлиги маслаҳатчиси

ОНА, СИЗНИ СОҒИНДИМ

Эссе

Беш соатлик йўл эди
Марғилоннинг ораси...
Марғилонда яшарди
Оналарнинг онаси...

Боришимни аввалдан айтсам, халоватингизни йўқотиб, йўқни йўндиришга тушардингиз. Ҳолбуки, ёшингиз саксонини ҳам қоралаб ўтганди, ОНА. Шу боисдан кейинги пайтларда уйимизга беҳосдан кириб боришни одат қилгандим. Дарвозадан кўринишим билан гўё дунёнинг бор шўнчалари Сизни кучарди. Кавушингизни кияр-киймас мендан илдамроқ юриб пешвоз чиқаркан, қалбим ҳеч қимнинг овозида ҳеч қачон ҳис этмаган бир ҳарорат билан сўзлаб келардингиз:

— Хай-хай-хай... бугун қандок яхши кун экан! Қандоғам яхши кун экан! Қақлардан келиб қолдинг, бола-жоним!

Қўқимни... мен ўзим ҳам исмини билмайдиган бир тўйгу остин-устун қилиб юборарди. Уйрим бўйи излаган меҳр ёғдусига борлигим қоришиб кетарди. Юрагим титраб, қўзларимга нурли халқачалар тўла бошларди. Сир бой бермаслик учун:

— Осмондан тушдим, онажон, осмондан, — дердим ҳазил қилгандек.

— Ҳа-а, хали самолёт учиб ўтганди, ўзим ҳам ўйлагандим...

Эҳ-хе, мен Сизни ўтган сафар қўриб кетганимдан буён осмондан неча марта самолётлар учиб ўтди!.. Уларнинг ҳаммасини умид билан кутиб, кузатиб...

Марғилонда яшарди
Оналарнинг онаси:
Райхон нафасли, қадди –
Жаннатларнинг доласи.
Насимларни таратган
Соҳларнинг толаси.
Кундузлардан ёруғроқ
Кўзларининг қораси...

Энди эсласам, ҳаттоки тўқсонни қоралаб қолганингизда ҳам, қачон биз – фарзандларингиз уйимизга борсак, ҳаммадан олдин чой қўйиб, дастурхон ёйиш таратқилини ўзингиз бошлаб берардингиз, Онажон.

— Сиз ўтириб, ҳозир ўзимиз ошхонага чиқамиз, — десак... "Сен узок йўлдан келдинг, чарчагансан", деб ҳар доимгидан ҳам чакконроқ бўлиб кетардингиз.

Уй-рўзгор ишларидан Сиздек роҳат оладиган, атрофидагиларга қувонч улашганидан ўзи икки, уч... ўн баробар қувонадиган она бўлиш бахти менга нисбатан эҳтимол, йўқми... билмадим. Хотиралар уммонига ҳарчанд ғарқ бўлмайин, Сизнинг қўлингиз меҳнатдан бўш турган лаҳзани эслолмайман.

Бугун кўп қавлати уйимнинг жўрағини бурасанг, иссиқ, совуқ сув шариллаб оқадиган, қишда пелча ёқиб ташвиши бўлмаган хонада яшаб, ўзимни чарчаган ҳис этганимда... нимадир сабаб билан қиёфанингиз кўз олдимга келаркан, қўзларим "ярқ" этиб очилгандек бўлади: тонг ёришмасдан кўчаю ҳовлини супуришдан бошланган ишларингиз ярим тунда ҳам тамом бўлмасди. Тиккан дўппиларингиз, чараклатиб ювган кирларингиз, дастурхонга савати билан келтириб қўйган жинзалар нолларингиз, бозордан кўтариб келганингиз мева-чеваю бизга аталган либослардан қувонч, ихлос, меҳру муҳаббат нафаси уфуриб турарди. Даданоим ҳаётдан эрта кетгач, рўзгор юқининг озгинасини бўлса-да, бизга юқлашга шошилмадингиз: "Даданг илми қадрлар эдилар" – мана шу гап билан отажонимнинг эътиқод-

ларига бир умр садоқатли бўлиб қолдингиз, биз ўқиб, олий маълумотли бўлиб, келажакимизга пойдевор қўйишимиз учун ўқитмалик билан рўзгор юқини кўтардингиз.

Ҳеч бўлмаса, кексайган пайтингизда ахволу ҳолингизни айтиб, биздан тез-тез хабар олиб туришимизни, эътиборлироқ бўлишимизни талаб қилсангиз бўларди-ку, меҳрибоним! Доим дилимизни авайлагансиз, биз эса...

Ўралашдим Тошқанда
Марғилоннинг боласи.
Марғилонда яшарди
Оналарнинг онаси.
Соғинчи – гул, дуоси
Баҳорий кўк жоласи.
Сўзлари – ойнура, дили –
Муҳаббат сайёраси.

Яна энг таъсирлиси... уч-тўрт ойдами, ярим йилдами ёнингизга борсам, уйимиз меҳмонхона вазифасини ўтарди, ҳаттоки меҳнат таътилим пайтида ҳам бир-икки кун Сиз билан юзма-юз ўтириб, ўзимнинг иш ва ташвишларимни бир томонга суриб қўйиб, шунчаки дилдан узоқ суҳбатлашганимни билмайдим. Журналистлик касбим тақозоси билан вилоятма-вилоят юриб, меҳнатда, ҳаётда, ижодда бошқаларга ўрнак бўладиган қаҳрамонларни излаб топиб, уларнинг гап-сўзларини ишларидан хайратга тушиб ёзардим...

Шитоб кечди ой, йиллар,
Дедим: "Бандман, чорасиз".
Маскан бўлди онамга
Соғинч тоғин қояси...

Ҳаттоки, Марғилонга боргандаям Сиз билан салом-алиқдан кейин навбатдаги ёзадиган мақолаю очеркарим учун қаҳрамонлар топиш, улар билан суҳбатлар уюштириш асосий мушум бўларди. Ҳолбуки, қўли гул чевар, нозик дидли пазанда, катта-га катта, кичикка кичик бўлиб ҳолис маслаҳат бергучи, қўни-қўшиларнинг тили билан айтганди, "биронинг иши битиши учун астойдил ёрдам берадиган жаннатни аёл" эдингиз, Сиз ҳақингизда ёйишни бирор марта ҳаёлимга ҳам келтирмабман... мен ким бўлдим?!

Бошқаларнинг таърифида сўзларни маржон қилиб тердим... яширмайман, гоҳида эҳтирос, гоҳида кайфиятим, баъзан эса нимадир мажбурият сабаб билан қў-ўпларнинг таърифини хўпам келтирдим. Тўғри, соғинганда Сизга атаб шеърлар ёздим, аммо нечун бирор марта бўлса-да, ўзингизга: "Сиз дунёдаги энг бебаҳо онасиз! Мен Сиз билан фахрланаман! Мен учун ҳаётда энг биринчи ибрат мактаби — Сизнинг ҳаётингиз, сўзларингиз!" — деб айтмадим? Агар шундай деганимда борми, эҳ-хе!..

Юрагимга энг сўнгги кунларингизда тақдор-тақдор айтган битта гапингиз гуддек нақшланиб қолди. Ўшанда қол-

ган кучларингизнинг барисини бизни дуо қилишга сарфладингиз чоғи, мунисам. "Болаларингиз ўзингиз каби меҳрибон бўлсин!" — ўз умрингиздан шукроналик, биздан розилик ва миннатдорлик бу дуода жам эди. Ҳаётимда кўп дуолар эшитдим, лекин соддаю доно, ҳар сафар эслаганда кўнглимни ўстирадиган бундай тилакни Сиздан тинладим.

Беш соатлик йўл эди
Марғилоннинг ораси...
Кўз узатсанг еттулик —
Қошу қабоқ ораси...

Бугун Сизнинг дийдорингизни бир бора қўриш насиб этса, менга обрў, шон, давлат келтириши мумкин бўлган ҳамма ишларни ҳеч иккиланмай четга суриб... ҳаттоки Тошкент билан Фарғона ўртасидаги доvon музикаларидан пиёда чопиб боришгаям тайёрман. Жисимимда, руҳимда Сизнинг бир нигоҳингиздан малҳам тилаган соғинчга таскин излаб бору йўғимни нисор этмоққа ҳозир нозирману аммо...

Ҳаммадан яқин экан
Икки дунё ораси.
Сўйди, кутди ва кетди
Оналарнинг онаси,
Бу дунёда йўқ энди
Сочиниям толаси.

Муҳтарам УЛУҒОВА

ШУРИБСАН УМРИМИНИНГ ҚАЕРИДАДИР

Хосият РУСТАМОВА

Тўс-тўполон. Шамол ховлида
Деразамга урар қорларни.
Менинг шамолларим олдида
Зарбаси йўқ бу шамолларнинг...

Деразамнинг шунок ёнида,
Ёғаверди ёмғир эрта-кеч.
Менинг ёмғирларим олдида
Ёғаётган бу ёмғирлар ҳеч.

Ҳоли нима кечар менсиз уйимнинг?
Китоблар... Суратлар...

Жигарранг дафтар...
Мени тополмасдан тентиб, қуюниб,
Ортимдан кўчага чиқади гаплар.

Менсиз ҳушдан кетар дарахту борлиқ,
Шамол кимнинг тутиб ўйнар сочидан.
Мен кетсам — тун ўлиб қолади аниқ,
Мен кетсам — ой ўлиб қолар очидан.

ШАМОЛ

Сувдан қирган, ўтданми,
Тириар ўзини отиб.
Уйдан чиқиб кетганми.
Эс-ҳушини йўқотиб.
Ёмон кўрмасдим, рости,
Бу шамолнинг зарбларин.
Ерга тушган гилоснинг
Пўст ташлади лабларин...

Балки хотирангга қолган... қолмаган,
Балки Сен учун ҳам армон ўша он.
Ўша кун нигоҳлар гапиролмаган
Сўзлардан қочолмай юрибман ҳамон.
Хар кунни эринмай тоғ отар оппоқ,
Хар кунни тап тортмай келаверар тун!
Хар шох уялмасдан ёзганда япроқ,
Менинг хаёлларим тортади маҳзун.
Хар лаҳза ёдимга солар баҳорни,
Хар лаҳза ёдимга тушар ўша куз.

Йиллар қураганда сочимдан қорни,
Сен менинг дунёда қолсан ёлғиз!
Кўзимда у қунар қолди тип-тиник,
У қунар бўлганми?
Бормиди?
Бор... Чин!
Шеърга айланишга турибди интиқ —
Кўзимдан тўқилган хар улкан томчи!
Балки...
Хотирангга қолган...
Қолмаган...
Балки Сен учун ҳам ўша кун армон.
Ўша кун нигоҳлар гапиролмаган —
Сўзлар билан яшаб юрибман ҳамон!

Олчадан узилган сўнгги барг каби,
Диккатингни тортмас ҳолим. Унутман.
Гўё кўшимизнинг ховлисидаги
Олма дарахтидан тушган куртман.
Хаво ўрнида ҳам чарх урар ҳазон
Жон оро қирмайди.
Шамол бўлмас эл.
Бутун не қўйларга солар бу осмон,
Эрта не қўйларга солар қаро ер.

Менинг шамоллигим ёлғон,
Учолмасдан жоним ҳалак.
Кўзларимдан тўқилса жон,
Ўзин ерга отар фалак.
Менинг тирикчилигим ёлғон,
Қабр ўзи олар жойлаб.
Тирик бўлсам, атрофимда
Юрармиди ўлим пойлаб?!

Балки ухлатгансан...
Киприкларинг бирлашиб,
Ғийбат қилар дунёни —
Сездирмай қулоқ солсам!
Кап-катта дарахтлар ҳам
Қушлар билан сирлашиб —
Мени шубҳага қўяр —
Сен эса беҳабарсан!

Тонг отгани йўқ ҳали —
Кириб келгани йўқ тун,
Мен сени соғинапман,
Қўшга бўлсин қасам!
Сени уйғотгим келар
Сочингни силаб хар кун,
Ё Худойим, бўлмасми,
Тушларида учрашсам?
Сен биласан, йиғлайман...
Менга қанчалар қийин,
Менга қанчалар осон —
Менга жудаям осон!
Юрагим ўн беш ёшда...
Устимда эски қийим,
Бошим ерининг остида —
Оёғим тўла осмон!
Менга осон тутмасдинг!
Дунё тутган пайтда —
Кўзларинг ачишмас —
Сокин нафас олсайдинг!
Хеч бўлмаса, бир марта,
Хеч бўлмаса бир марта —
Тасаввур қилолсайдинг...
Тасаввур қилолсайдинг...

Мендан бошқа нарса сўрама... Тоқим —
Мен бахтли бўлишга шимарганман энг.
Менинг шунча яшаб ўтган ҳаётим —
Бугунги кунимга келолмайди тенг.
Худого илтижо қиламан тинмай,
Майли, қўларимдан кетса ҳам малор.
Бугунги кунимдан бир қадам жилмай —
Мен бахтли бўлишга турибман тайёр.

ДАРАХТЛАР

Иш битирар ими-жимиди,
Юрмас биздай ховлиқиб, чопиб,
Секин-аста тирикчилигида
Ер остига борар йўл топиб,
Нималарни туккан дилига,
Аноймасиз биз каби биров.
Етиш учун сирининг тагига —
Ер остига қирар чуқурроқ.

Тасодифан келди ва кетди шамол...
Деразам хўрсинди, оғир олди тин.
Кўчада айланиб юриб бемалол —
Юрагимни этди остин ва устун.

Қайси кўчаларга бошлаб кетди у,
Менинг ҳаётимни чиқариб издан.
Тумандай тарқалди мендаги қўрқув —
Кечаги кунимдан қолмади из ҳам.

Қандай севган эдим сени ўша кун,
Йўлларда дарахтлар, қўқда ой гувоҳ!
Шуълалар одимлаб кетганди узун —
Ерлар кетган эди мендан чуқурроқ...

Хаёлим паршон, жоним титроқда...
Рухим дарчалари очилганди кенг.
Мендан анча баланд, юқориқда —
Яхшиям бор эдинг, бор эдинг, Сен... Сен...

Қаерларда эдинг, ахир, шунча йил —
Ҳаётинг қўрқинчли узун тушмиди?
Хеч йўқ ўтаётди дарвозамни бир
Тақиллатиб ўтиш қийин ишмиди?
Энди бу дунёда қолиш ҳам оғир,
Қийиниб... кетишга турганимда шай.
Турибсан умримнинг қаеридадир —
Қузатгани чиққан уй эгасидай...

Айтсам ишонмайсан — борман ҳали ҳам,
Елкамга юкланган тўрт фасл, тўрт киш.
Ўзи бўладими, қирқ йил наридан —
Энг оғир юракни кўтариб келиш.
Чарчадим. Оғриқлар қўқсимга ботди,
Бу ҳолда дунёдан ўтаман қандай?
Юрагим тўхтади бир зум —
Ҳаётинг
Қўрқинчли жойига етиб келгандай.

Бурининг учиди турар жажли ҳам,
Гох ердан, гох қўқдан олар захрини.
Қушлардан қизғониб кечаси билан —
Дарахтлар еб чиқар меваларини.

ЁЗ

Қуриб кетсин боғнинг
Қўрган туши ҳам,
Сувга айтди деса —
Сувда ранг қолар.
Шамолнинг кечаси қилган ишдан —
Қип-қизил шарманда бўлди олмалар.

Ҳаёт, ҳали бисёрми шўрим,
Етмай қолар баъзида тоқат.
Менга жуда чиройли кўрин —
Кетмоқликка қолмасин ҳолат.

Қузатма ортимдан...
Сен яхшиси қол.
Яша истганча дунё бағрида.
Тоғиб бормолмайсан —
Мен яшаган жой —
Бу ҳаётдан озроқ нарида...

Бўриев чўчиб уйғонди.
Онаси тушга кирибди. Оппоқ рўмол
ўраган. Йўлдошга қараб турганмиш. Унинг
кайфияти яхшиланиши ҳам, ёмонлигини
ҳам билиб бўлмасмиш. Қарашлари жид-
дий, қатъий. Йўлдош ҳайрон бўпти: Энам
нега бундай қараётди менга? Гапирмоқчи
бўптига гапиролмас эмиш.

Онаси жиддий аёл эди. Бўлар-бўлмасга
хиринглайвермас, шундайларни ҳуш кўр-
масди. Бу борада болаларига ҳам қатъий
эди. Биронтаси ортиқча қулаверса: "Мунча
тиржаасан", деб жеркиб берарди. Шу боис
болалари унинг олдида ўзини сипо тутарди.
Ҳозир ҳам шундай ҳолда эмиш. Бироздан
кейин: "Йўлдошжон, болам, яхшимисан?"
депти. Йўлдош бироз енгил тортди, онаси
томон бир қадам қўйилди. "Яхшиман, эна,
ўзингиз..." Унинг гапини бўлипти онаси:
"Анчадан бери кўринмайсан, болаларинг
яхшимми?" "Яхши, энажон, ўзингиз тузукми-
сиз?" У яна бир қадам юрди, онаси эса орқа-
га тисарилди. Йўлдош эжабланиб: "Нега
энам мендан қочапти?" Аммо буни онаси-
га айтолмади. "Анча қариб қолсан, болам...
Кўп ташвиш чекаверма, ўғлим, ҳаммаси қоп
кетди..." Шундай дедию қўздан қўйиб бўл-
ди онаси. "Энажон!" деб бақирди Йўлдош.
Ўзининг овозидан чўчиб уйғониб кетди.

Чалқанча ётганча кўрган туши таби-
рини ўйлади. Онаси анча ёш кўринармиш.
Рост, онаси вафот этганида Йўлдошнинг хо-
зирги ёшидан анча ёш эди-да. Табба, одам
боласи неча ёшда вафот этса, шу ёшида
турар эканми... Бўриевни чуқур уй босди.
"Энам нега мендан ўзини олиб қочди? Мен-
дан норозими?"

У онасининг сўнгги кунларини эслади.
Бунга кўп йиллар бўлди.
Йўлдош илмий-тектириш институтида
кичик илмий ходим бўлиб ишларди. У вақт-
ларда телефон анжонинг уруғи эди. Бутун
институт бўйича директор хонасида телефон
бўларди. Ходимлар бирон жойга кўнгирок
қилиш учун директорнинг қабулхонасига бо-
рарди. Котибанинг кайфияти яхши бўлса-ку
хўп-хўп, фелын айниб турган бўлса (бундай
хол тез-тез бўлиб турарди), қабулхонада қир-
ган одамга захрини сочарди: "Телефонни
кўп билан қилманг, директорга кўнгирок бў-
лиши керак!". Ходим йиманибгина "мен ин-
ститут иши бўйича кўнгирок қиламан", деса
"барибди" деб жеркир эди. Ходимлардан би-
ронтасига кўнгирок бўлса, айниқса уйдан,
котибанинг тепа сочи тикка бўлиб кетар,
"Нима, мен сизларнинг дастуринизимни,
уйингиздагиларга айтиб қўйинлар, бу ер
телефон станцияси эмас, илмий-тектириш
институтини", деб охириги сўзларни алоҳида
таъкидларди. Буни Йўлдошнинг хотини ҳам
биларди, шунинг учун деярли кўнгирок қил-
масди.

Йўлдошнинг акиси унинг уйига кўн-
гирок қилди. Қасаси салом-алиқдан кейин:
"Келин, Йўлдошга айтинг, энамнинг мазаси
йўқ... Бир ҳафтача бўлди, ётипти... Бир ке-
син, келинлар", деди. Охирида қўшиб қўй-
ди: "Илоҳи борица тезроқ".
Бу гапдан келиннинг юраги шувиллаб
кетди. "Акам, нега бундай дедилар? Ойим-
нинг ахволлари оғирми дейман-да. Ойим
олдинлар бегоб бўлганларидея телефон қи-
лишарди. Лекин гапни қисқа қилиб, тезроқ
келинлар дедимасди. Унинг устига акамнинг
овози галати, жуда тушқун". Шуларни ўйлаб
Йўлдошнинг ишхонасига кўнгирок қилиш-
га мажбур бўлди. Юраги безиллаб гўшақни
кўтарди. Номер терар экан, уларди: "Ишқо-
ли котибанинг кайфияти яхши бўлсин-да,
чақириб берсин-да... Қишлоқдан телефон
қилишганини айтсам тушунар..." Бу орада
гўшақдан "эшитаман" деган совуқ овоз кел-
ди.

тилли: "Бўпти, кўп дийдиё қилаверманг,
хазир қарайман". "Ҳайрат-эй!". Бироздан
кейин гўшақдан Йўлдошнинг овози эши-
тилди. Келин воқеани қисқача тез-тез айтди.
"Бўпти, сиз тайёргарлик қураверинг, мен хо-
зир борман", деди Йўлдош.

Бўриевнинг бахтига директор жойида
экан, котибанинг руҳсати билан унинг ол-
дига кирди. Вазиятни тушунтирди. Дирек-
тор жуда маданиятли, одамқуш, ходимларга
меҳрибон киши эди (Ходимлар директордан
кўра котибандан кўпроқ безилларди). Йўл-
дошнинг ахволини тушуниди.
— Хеч нарсани ўйламай, ука, — деди
директор. — Тезда боришг қишлоққа. Онанг
уч-тўрт кун кейинроқ талқик қилсақ ҳеч на-
рса қилмас. — Жилимайиб Йўлдошга қўл узат-
ди. — Яхши бориб келинг, онангизга шифо
берсин...

Бўриев хотини билан қош қорайганда
қишлоққа кириб кетди.
Онаси мана шу уйда, мана шу жойда
ётган экан. Унча-мунча дардга бўй бермай-
диган аёлининг ранги-рўйи бир ҳол эди. Она-
сининг ахволини кўриб Йўлдошнинг бутун
вуқуди титраб кетди, йиғидан базур туғди
ўзини. Онасининг ёнига чўққалади, юзини
юзига қўйди.
— Яхшимисиз, энажон, — деди лаблари
пирпираб. — Нима бўлди сизга?
Йўлдошнинг кўриб, онасининг руҳи те-
кишлагандай бўлди, ҳатто бироз жимлайди.
— Келдингми, улим... — Овози хаста чи-
кди. — Ўзинг яхшимисан, болаларинг, келин
яхшими...
— Ҳаммаси яхши... Мана келиннингиз.
Келин қайнонасига салом бериб, кўриш-
ди. — Невадаларини опкемадизгизми,
келинка?

Онанинг бу саволига на Йўлдош, на хо-
тини нима деб жавоб беришни билмай та-
воқирлади.

— Биз шошиб жўнадик, — деди нихоят
Йўлдош. — Узоқ йўлга қичкина болаларни
етақлаб юрмай қўя қолайлик, дедик.
Она бир ўғлига, бир келинига қаради.
— Ха, тўғри, узоқнинг шуниси ёмон-да...
Невадаларини охириги марта бир кўрсам,
деган эдим-да, — деди маҳзун оҳангда. Унинг
қўзларига ёш йилтирди.

Йўлдошнинг ҳам, хотинининг ҳам
ҳалқумига бир нарсани тикилди. Онасига ка-
раб ўтирган опаси гапта аралашди.
— Ундай деманг, энажон, Худо хоҳласа,
тузалиб кетасиз... Невадаларинингизнинг тўй-
ларини кўрасиз.

Она сикил жилмайди. Бу билан менинг
Маматқул ҲАЗРАТҚУЛОВ

БИР ТИЛИМ ҚОВУН

«Олтимиш йиллик командировка» туркумидан

ахволини сен қайқдан биласан, демокчи
бўлди шеклиди.

— Онам тўғри айтаяпти, эна, — деди Йўл-
дош ўзини бироз босиб олиб. — Ҳеч нарсга кўр-
магандай бўлиб кетасиз хали... Ўзим Тошкент-
га олиб бориб зўр дўхтирларга кўрсатаман.
— Майли, — деди секин ва ҳамма нарсга-
дан ҳафсаласи пир бўлган каби қўлини сил-
таб қўйди.

Йўлдош айвонга чиқиб акаси билан
гаплашди.
— Ўн кундан ошди ётиб қолганига.
Мулла Рустам бова уч-тўрт марта ўқиди.
Дўхтирга кўрсатди. Микроконсулт бўл-
ган, кимирлатманглар, деб тайинлаб кетди.
Қишлоқдаги касалхонадан ҳамшира келиб
уқол қилиб турпти. — Акаси ҳушроқ уй тор-
ти. — Ўнланиш сезилмаяпти... Шаҳарга
олиб боришга энам ўзи кўрмапти, бир то-
мондан кимирлатишга кўркамас.

Ака-ука жим қолди. Йўлдош ҳам бирон
нима дейишга оқиб эди.
Бутун у, эрта бу деб, бир ҳафта ўтди. Йўл-
дошнинг ичига чирок ёқса ёришмайди. Бу ёқса
онаси бу ахволда, у ёқда болалардан бирининг
ўқиб, бирининг боғчаси. Ким эйлапти уларни.
Кекса қайнонаси овқатини пишириб берсам
китта гап. Ишхонасида-ку директор руҳсат
берди, лекин шунча чўчишиб кетса, нима деркин...
Акаси, опалари билан кенгашиб, хотини-
ни уйига жўнатадиган бўлди. Болаларга қа-
расин, унинг устига уй ёлғиз.

— Яхши ўйлабсилар, улим, — деди онаси.
— Бу ерда ўтираверганда нима наф. Мени
ахволим шу. Неча кунлигим қолди — Ярат-
ган эгам билди... Оркамда қолинлар...
Худди отангдай мениям тепиб-тепилаб кў-
миб қўйинлар. — Сенам боравер, Йўлдош,
ишиндан қолма. Уйинг ёлғиз...

Йўлдошнинг қўзига гўл-гўл ёш келди.
Эх, онажон-а, шу ахволда бизни ўйлай-
ди-я. Бизни, хусусан, мени катта қилиб нима
роҳат қўрди энам шўрлик. Мени нима каро-
мат кўрсатиб қўйди энамга? Отам-ку
ишлаганда вафот этдилар. Энамга ҳам ёлғиз
хизмат қила олмаяпман.

Онасига узоқ термулди. Онажон кўзини
юмиб ётарди. Йўлдошнинг назарида онаси

қўзи юмук бўлса-да, ҳамма нарсани кўриб
турарди.

— Эна, — деди Йўлдош нихоят, — мен ке-
линингизни жўнатиб келай.

Онаси кўзини очмаган қўйи секин пи-
чирлади:

— Боравер, улим... Ўзинг ҳам кетавер...
Менга бирон нарсга бўлса, акаларинг хаба-
р беришга, энажон, қўйишга...

Йўлдошнинг ахволини... Рўмолчаси билан
намли кўзини артди, айвонга чиқди. Келин
айвонда Йўлдошнинг кутар эди.

— Кетдикми, — деди хотини. — Сиз нима
қилдингиз бўлдингиз?

— Мен бироз бўлиб турай, шаҳардаги
танаш-билишлардан тузукроқ дўхтир су-
риштириб қўрай-чи, — деди. — Юринг, сизни
қўзатиб кўйман.

Хотинини автобусда қўзатиб қўйди-да,
вилоят шифохонасида ишлайдиган мактаб-

доши олдида борди. Унинг ёрдамида бир
профессорга учради, онасининг ахволини
тушунтирди. Профессор эртага боришга
ваъда берди. Бундан Йўлдошнинг кўнгли
бироз ёришди.

Эртаси кунни амакисининг машинасида
профессорни олиб келди. Профессор билан
шогирди — ёшгина жувон бирга келди. Унинг
қўлида кичикроқ чамалонга ўх-
шаш нарсга бор эди.

— Бу портатив электрокар-
диограмма, — деди профессор.
— Беморнинг юрагини кардиограмма қи-
лишимиз керак.

Кардиограмма қилди, қон босимини ўл-
чади. Сўнг касал бўлиш тафсилотини сўра-
ди. Акаси, опаси қачон, нима бўлганини
батафсил гапириб берди. Онаси хар замон
уларга қараб-қараб қўқиди индамайди.
Профессор шогирдига қайси дорилардан
уқол қилишини буюрди-да, ўзи айвонга йўл
олди. Йўлдош билан акаси унга эргашди.

— Онангизнинг ахволини яхши дег олмай-
ман, — деди профессор. — Аммо ваҳимага ўрин
йўқ. Шаҳарга олиб борса, касалхонага ёпи-
зилса яхши бўларди, албатта. Лекин ҳозир бу
ахволда узоқ йўлга мошинда юриши хавфли,
қийналиди. — Оқибати ёмон бўлиши мумкин
дейишга тили бормайди. — Шунинг учун ҳозир-
ча шу ерда яхши қараш лозим. Мен керакли
дориво муоажаларини ёзиб бераман. Шуларни,
албатта, қилинлар, дориларни тоғиб келин-
лар. Сал ўзига келса, келин шаҳарга олиб бо-
сангиз бўлади. Оллоҳ шифо берисин.

— Раҳмат, домла, — деди Йўлдош. — Айт-
ганларингизни, албатта, қиламиз.

— Онангиз иродали аёл экани кўриниб
турпти. Бунақа одамлар дардада чидамли
бўлади. Худо хоҳласа, тузалиб кетасди.

— Айтганингиз келсин. Яхши тилиқларин-
гиз учун раҳмат сизга, домла, — деди акаси.

...Профессорнинг айтганларини қилиш-
ди. Бир ҳафтадан кейин онаси бироз ўн-
лангандай туюлди. Ҳамма суянди. Аммо
онасининг чиройи очилмасди. Бир қўлини
опаси, бир қўлини Йўлдош силаб-уқалаб
ўтирар экан, онасининг кўнглини кўтармоқ
учун Йўлдош ҳазиллашди.

— Нимага пакарсиз, эна. Мана, анча яхши
бўп қолдингиз. Худо хоҳласа, ҳа демай туза-
либ, ҳеч нарсга кўрмагандай бўлиб кетасиз.
Кейин Тошкентга олиб кетаман.

Онажоннинг сўлгин лабларига енгил
кулги югурди.

— Э, болам, қилган дориларинг, уқола-
ринг бари бекор... Худойининг ўлчаб бер-
ганлики, энажон, берган кунни бор. Шулар
тамом бўлибдиган кейин... — Бир зум қўзини
юмиб жим қолди. — Отанг тушимга кирди бу
кеча... Чақиряпти...

— Қўйинг, эна, шунақа гапларни. Тушга
нималар кирмайди, дейсиз.

...Бўриев телефондаги соатга қаради:
Тўртдан ошибди. Кўзи числога тушди. "Ие,
бутун учинчи октябрми? Демак, эртага энам
вафот этган кун... Бекорга тушимга кирмаб-
ди-да. Ўйлабди қолди... Балки эртага бир
қўй сўйиб, қишлоқ оқсоқолларини чақириб,
Қурьон ўқитиб юбориш керакмикан..."

Ҳали барвақт экан деган ҳаёл билан
ётишқа ёнбошлади. "Балки яна бирор соат
уқларман". Йўқ, бир соат эмас, бир дақиқа
ҳам уқлабмади, умуман кўзи илинмади. Кўз
ўнгидан қасал ётган онаси кетмади.

...Йўлдошнинг қишлоққа келганига икки
ҳафтадан ошди. Онаси уч-тўрт кун ўзига ке-
лалди-да, яна оғирлашди. Опалари нават-
ма-нават қарайди. Нима қилишни билмай
боши қотган Йўлдошнинг: Акаси ҳам бир
нарсга деймайди. У ёқда ишини ўйлайди.
Шаҳарга бориб ишхонасига кўнгирок қи-
лди. Директорига ахволини тушунтирди. "Ҳеч
нарсани ўйламай, Йўлдош. Онангизга қа-
ранг... Шифосини берсин", деди директори.
Бироз кўнгли таскин топди.

Онаси сал ўзига келганда Йўлдошни
киттайдди.

— Йўлдош, улим, бу ерда ўтириб нима қи-
ласан, бор уйингга, келин, болаларинг ёлғиз.
У ёқда ишинг қоп кетди, хўжайинларингдан
гап эшитиб юрмагин.

Йўлдошнинг кўнгли бўлмади.
Онасини шу ахволида ташлаб, қа-
ёқса боради? Иш сиғадими кўнгли-
га. Хотини билан гаплашди, болалари тинч,
бири боғчага, бошқаси мактабга қатнамоқда.

Онасига бирон-бир ёрдам беролмаётгани-
дан, дардини бироз бўлса-да, енгиллата ол-
маётганидан эзилди. Ҳалиги профессорга
яна учрашди. У ҳам тайинли бир гап айт-
мади. Шаҳарга олиб боришга чўчибди, унинг
устига онаси кўймайди. Бир кунни шу ҳафта
гап очган эди, онаси роси бўлмади.

— Қўй, болам, ахволим ўзимга аён... Фа-
лонччи моёқ касалхонада ўлиб қопти, деган
гап яхши эмас... У ерда ўлганларни қоринни
ёраймишми-эй... Қўй, улим, ўлганимни у ёқ-
дан бу ёққа судраб юрасиларми... Шу ерда,
ўз уйимда тинчгина Эгамга омонатини топ-
ширай, болам.

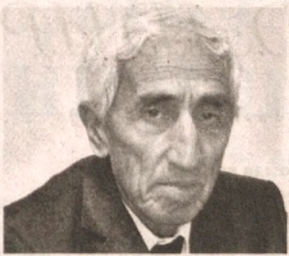
...Бир кунни чошгоҳларда онаси анча те-
тик қўрибди, ҳатто бир-икки ҳазил-хузул
ҳам қилди. Йўлдошга юзланди:

— Бир тилимгина қовун топиламанкан,
болам, — деди. — Қовун егим кеп кетди шу
тоғда.

Бу гапдан опаси ҳам, Йўлдош ҳам су-
юнди. Онасида иштаха пайдо бўлаётгандай
туюлди. Чунки касал бўлганидан бери (бир
ойдан ошди) тайинли овқат егани йўқ.

— Албатта, топилади, энажон, — деди
Йўлдош. — Ҳозир олиб келаман.

XX аср иккинчи ярмидаги ўзбек адабиётшунослигининг ютуқларидан бири шуки, соҳага қўллаб истеъдодли, меҳнаткаш ва изланувчи олимлар келиб қўшилди. Бу авлоднинг майдонга келишида Иzzат Султон, Матёқуб Қўшжонов, Озод Шарафидинов, Наим Каримов, Умарали Норматов каби устозларнинг хизматлари каттадир. Устозлар ўзларидаги билим ва тажрибала-ри билан шогирдларини илмнинг юксак до-воқларига олиб чиқишга интилишди, уларни тинмай изланишга ундашди, адабий жараёнга ҳолис қарашни талаб қилишди. Айни пайтда таваллудининг саксон йиллигини қаршилаган атоқли адабиётшунос, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган ёшлар мураббийи, филология фанлари доктори, профессор Йўлдош Солижонов ана шу авлод вакилларида бири.

дний ижоддаги муаллиф нутки ва услуби масаласининг ўрганилишидир. Маълумки, насрий асарларда муаллиф нутки асар асосидаги гоёни очишдан ташқари, воқе-ликни шарҳлаш, қаҳрамонлар психологик ҳолатини тасвирлаш ва унга муносабат билдириш каби асосий бадий вазифа-ларни бажаради. Олим ўзининг “Нутқ ва услуб” номли монографик тадқиқотида ўзбек адабиётшунослигида биринчилар-дан бўлиб XX аср ўзбек насри мисолида ёзувчи нутки масаласини тадқиқ этди. У ўз тадқиқотида А.Қодирий, Чўлпон, Ойбек, А.Қаҳҳор асарларидаги ёзувчи нутқининг муштор намуналаридан тортиб А.Мухтор, С.Ахмед, П.Қодиоров, О.Ёку-бов, Ш.Холмиров, Ў.Хошимов, О.Мух-тор каби ёзувчилар асарларида ранг-ба-

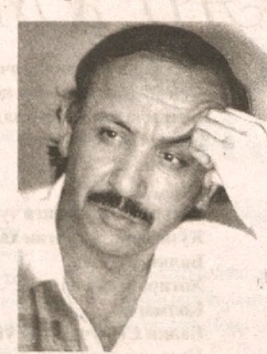
уост адабиётшуносларнинг А.Қаҳҳор ижоди хусусидаги тадқиқотларига ҳа-моҳанглиги ва янги кузатишлари билан эътиборга молик.

Йўлдош Солижоновнинг “XX аср адабиётшунослиги антологияси”га (2011) киритилган “Деталлар тилга кир-ганда” мақоласида асарда гоёвий бадий юк ташувчи бадий детал таҳлили орқа-ли XX аср ўзбек насрида ўзига хос хи-қоячилик мактабини яратган адиблари-миздан Шукр Холмировнинг бадий маҳорати очиб берилди. Ёзувчи маҳора-тини кўрсатиш учун адибнинг “Қуёш-қу-фалакда кезиб юрибди”, “Булут тўсган ой” ва “Қузда баҳор хавоси” номли хиқо-яларини таҳлил қилди. Муаллифнинг таҳлил услуби ҳам ўзига хос. Унда биз бадий асарнинг баркамоллигини белги-ловчи бадийлик, ҳаққонийлик, халқчил-лик каби мезонларни кўрамиз. Мақола-да қисий ва герменевтик таҳлил орқали Ш.Холмировнинг бир қатор хиқоялари бу жанрнинг жаҳон адабиёти намунала-ри билан беллаша олиши исботлаб бери-лади. Назаримда, Йўлдошнинг ушбу мақоласи ҳозирга қадар Шукр Холми-ров хиқоялари ҳақида ёзилган тадқиқот-ларнинг энг сараси.

Й.Солижоновдаги ҳамкасбларга, дўстларга бўлган эътиқод ва эътиمود, ҳамнафаслик, ҳушчақчақлик, очкилик, шогирдларига нисбатан талабчанлик ва бағрикенглик олимнинг фазилатини янада зийнатлайди. Унинг адабиётшу-нос сифатидаги бир хусусияти шунда-ки, у кўпгина таниқли ижодкорлар бил-лан ижодий ҳамкорликда ва мулоқотда бўлади. Улар билан юзма-юз мулоқот-нинг иложи бўлмаса, матбуот орқали мактуб-мақолаларида ўзининг ҳолис фикрини билдиради. Мен сўз санъати-га мафтункор бу инсон билан ҳамкасб ва замонаш бўлганимдан фахрлишим баробарида адабиёт бўстонидаги суҳ-батларимиз узоқ йиллар давом этишини Яратгандан тилаб қоламан.

Дамир Тўраев,
филология фанлари доктори

Аскар МАХКАМ

Табиий кўриш

Соҳилларга кетай бош олиб,
Танҳолардан танҳо, бедарак.
Йиғламасин ортимда қолиб,
Ёлғиз синглим – ям-яшил терак.

Соҳилларга кетай бош олиб,
Тўзғиб ётар шамолзорларим.

ТИРИК САТРАП

Ўқимасин ортимда қолиб,
Мендан ёлғиз ёлғор – толларим.

Соҳилларга кетай бош олиб,
Олисларда... маънос аёллар,
Оҳ чекмасин ортимда қолиб –
Ёронларим менинг – шамоллар.

Довдир шамол оҳлар – сизинди,
Дарё ўқрак тортиб йиғлайди.
Томоғидан силққан тўлқинни
Кучанганча туғлаб ташлайди.

Юлдуз эса ёнар – ёлғиз, жим,
Хув дарчада титрайди чирок.
Зикр қилар тун, тупрок, бувим,
Мен, дарё ва шамолдан йирок.

Умр эси, унинг сочидай,
Синиб-синиб адо бўлмоқда.
Ёлғиз кулба, ёлғиз соҳилда,
Менинг кўнглим дарё бўлмоқда.

СЎЗ СЕҲРИГА МАФТУНКОРЛИК

Йиллар давомидаги тинимсиз изла-нишлари туфайли Йўлдош Солижонов йирик адабиётшунос сифатида танилди, илмий жамоатчилик эътиборига сазовор бўлди. Шу ўринда аччиқ бўлса-да, мада-ний жаҳамиздаги баъзида сезилиб қола-диган бир қоллатни яхшироқ жоиз кўри-нади. Марказдаги баъзи ОАВ нашрлари ва илмий-адабий мақолалар чоп этилади-ган газета-журнал ҳодимларида вилоят-ларда яшаб ижод қилаётган мутахассис-ларга савия нукта назаридан “Ўзгача” қараш қолири ҳам учраб туради. Бунга бир далил сифатида “Тафаккур” журна-ли ҳодимининг Йўлдош Солижонов билан қилган суҳбатини эслаш мумкин. Суҳ-бат жараёнида журнал ҳодими: “Домла, вилоятда яшаётган аксар олимлар пой-тахтдаги ҳамкасбларидан истихоло қи-либми, республика матбуотида кўп кўри-навермайдми... фикрлашда ҳам хийлагина фарқ сезиладими...” (2016, 1 сон, 54-60 бет-лар), деган мулоҳазаларни айтди. Олим журнал ҳодимининг мулоҳазаларидаги баъзи эътирозларга қўшилган ҳолда ви-лоятларда Тошкентга қайноқ илмий-ижодий муҳит бўлмаса-да, марказий радио-телевидение, газета ва журналлар

узоқлик қилса-да, фидойилик билан ижод қилаётган ва ҳар бир чиқиши адабий жа-моатчиликда қизиқиш уйғотаётган ада-биётшунослар борлигини қайд этади. Шу ўринда барча ижод аҳлига хос бўл-ган бир хусусиятни эслашга тўғри кела-ди. Шоир ва ёзувчи борки, ўз асари ҳақи-да етук адабиётшуносларнинг фикрини, китобхонлар муносабатини билишга қизиқади. Шу жиҳатдан М.Қўшжонов, О.Шарафидинов, У.Норматов, Н.Кари-мов, Н.Худойбергенов, И.Ғафуров каби устоз олимларнинг фикри алоҳида эътибор билан қа-бул қилинади. Бугунги кунда мунаққид ва адабиёт-

УМР ИБРАТИ

Олим тадқиқотидаги муҳим хусу-сиятлардан яна бири таҳлилда сўз санъ-атининг бадий эстетик фазилатларига, бадий ижоднинг сўз санъати эканли-гига ургиб бериш бориши бўлиб туради. Айниқса, адабиётшуносликнинг “Сўз сеҳ-рига”, “Мўъжизалар сеҳри”, “Кўзгудали ҳаёт” китобларида бадий сўз ва ижодкор тушунчаларининг узвийлиги, адабиёт-нинг ўлмас тушунча экани таҳлил мар-казида кўрилади. Муаллифнинг бир қатор мақолалари ва “Сўз сеҳрига” китоби

“Назария қуруқдир, дўстим, Лекин яшар ҳаёт дарахти”, деб ёзади улғу олим шоири Гёте. Бу билан у ҳаётдан ажратиб қолган назарий қарашларнинг аяқ ҳолини баён этади. Лекин шундай назариялар борки, уларда ҳаёт уфуриб турадигани эмас, улардан ҳаётнинг ўзи бини бўлади. Улкан иморатлар тархи ҳам, аввало, олимнинг ҳаётида пайдо бўлади, дейди Шарқ шоири Румий хазратла-ри. Инчунун, ҳаёлга, назарий фикрга менсимай қараб бўлмайди. У ҳаётни, ҳақиқатларни яратади. Демак, ҳаётдан ҳаётнинг, назариядан эса назариянинг катта фарқи бор экан.

Шу маънода, филология фанлари доктори, профес-сор Дилмурод Қуროновнинг “Академиклар” нашриётида чоп этилган “Адабиёт назарияси асослари” китоб-дар-слигини “томирлари”да ҳаёт оқиб турган адабиёт наза-рияси, дейиш мумкин. Чунки у адабиёт ҳақидаги, унинг яралиш, яратилиш ва яшаш қонунларини ўзида акс эттирган салмоқли тадқиқотдир. Албатта, “Адабиёт назарияси асослари”гача ҳам мазкур китоб “Адабиёт-шуносликка кириш” номи остида уч марта нашр қилин-ган эди. Буни ис жиҳидий қайта ишланган, тўлдирилган нашридир.

Яқинда ЎзФА Ўзбек тили, адабиёти ва фольклори институтидagi химоя жараёнидан бирида, танаф-фус пайтида профессор Боқижон Тўхлиев коридорда ҳамкасблари билан гурунлашиб турган Дилмурод Қуროнов томон оқимларкан, йўл-йўлакай хитоб қил-ди: “Назарияни ҳам бадий асар-дек ёзадими одам! Ўқиб маз-за қилдим!” Бу Д.Қуროновнинг энг сўнг чиққан илмий-назарий мақолалар тўпламига берила-ётган ўзига хос баҳо эди. Сўра-шиб бўлишгач, Тўхлиев дом-ла яна қўшимча қилди: “Қиши ўзи гапирётган ёки ёзаётган нарсасини тушуниб етса, ифодаси ҳам мана шундай содда, раво бўлади!” Боқижон аканинг му-лоҳазаларини қайта қўллаб-қувватлади: “Тўғри ай-тасиз, Боқижон ака! Мен ҳам кузатганман: олим мазву моҳиятини тушуниб етса, демак, у маънонинг устига чиқиб олган ҳисобланади ва ҳамма нарсани юқоридан кўриб туради. Натигада ўта мураккаб масалаларни ҳам содда жумлалар воситасида ўқувчига етказиб бера олади. Мабодо, аксинча бўлса, яъни мазву моҳиятини олимнинг ўзи тўлиқ англаб ололмаган бўлса, демак, у маънонинг остида қолиб эзилади, натижада мураккаб жумлалар тузиб ҳамманинг бошини қотириб ташлай-ди. Дунёда содда қилиб тушунириб бўлмайди деган ҳеч нарса йўқ”.

Хўш, Д.Қуროнов мураккаб назарий масалаларни содда ифодалар билан тушунириш даражасига қандай эришган? Бунинг учун, назаримда, Қуროнов сув ичган булоқларни эслаш керакдек. Бундай десак, ахир, биз ҳам ўша булоқлардан сув ичмадикми!...

Қуროнов мактабини ўзбек ва рус синфларида ўқиб та-момлади. Кейин Андижондаги Хоржий тиллар инсти-тутининг рус филологияси факультетига ўқинишга кири-ди. Бир муддат ўтиб, Қуროнов Тошкентда аввал аспиран-тура, сўнг докторантурада ўқиди ва пойдеворни янада мус-таҳкамлаб олди. Маълумки, ўзинида йўқ – оламда йўқ. Агар Қуროновнинг ўзи бўлмаганда, унинг юқорида са-налган жойларда қазо-қазо олимлар қўлида дарс олган-лигидан бирон фойда чиқиши дарғумон эди. Демак, энг муҳими – ҳаммаси, аввало, унинг ўзида бор эди. Рус ва ўзбек филологиясидаги таълим эса унинг ўзида бор ана шу истеъдоднинг рўбига чиқишини таъминлади.

Дилмурод Қуროнов бадий ижоддан йирок одам эмас. У ўз вақтида хиқоялар ёзган, уларни эълон қилган. Бу ҳали ҳаммаси эмас. Узоқ бир йили, Тошкентта сафарларидан бирида каминанинг ижодхонасида бир неча кун турадиган

ОЛИМНИНГ МАҚСАДИ – КАШФ ЭТИШ

бўлди. Ёзув-чизув учун мендан компьютер сўради. Бер-дим. Аканинг ишлари битиб, ўзи Андижонга йўл олди. У кетгач, компьютернинг бош саҳифасида битта янги файл пайдо бўлиб қолибди. Қарасам, шешлар. Шеш бўлганда ҳам фикирлан шешлар. Қоғизсиз, лексин росманна шеш-лар. Анча-мунча таниқли, “Мен шоирман!” дея ички фахр туйғусини хис қилиб юрадиган шоирларнинггина қала-мидан тўқилиши мумкин бўлган интеллектуал шешлар! “Компьютерда шешлар ёзилган файл қолибди, сизга ке-ракми?” дея телефонда сўрадим Қуროновдан. “Йўқ, ўчи-риб юбораверинг”, деди у ўзига хос бепарволик билан. Хар қанча бепарво гапирса ҳам ички бир хис билан унинг сўзлаш оҳангидан ниманидир фаҳмладим: “Қимни бу шешлар? Биноийдек экан”, дедим. “Ха-а, сўраманг! Ўчи-ривораксинг!” Сизги сезишга урилиб, информацияга айлан-ди: шешлар! Қуруновники! Дилмурод Қурунов шеш ёзар экан!.. Бу мен учун янгилик эди. Хайратангиз янгилик!

Хўш, бу билан нима демоқчиман? Барчамизга маълум, адабиётшунос олим бадий асарни таҳлил қилар экан, уни қалб ва тафаккур чигиринидан ўтказида. Бусиз мумкин

малар чиқариш имконини берган ҳамда буларнинг ҳам-маси дарсликда акс этган.

Ёзувчи (умуман, ижодкор) фикр, туйғу ва гоёлардан бини бўлган образлар ёрдамида дунёни кўради ва акс эттиради. Адабиётшунос олим эса, бадий асарда акс этган ана шу оламни илмий терминлар воситасида ту-шунади ва тушутиради. Қисқароқ айтганда, бири о-разлар, бошқаси эса терминлар ёрдамида одам ва олам сирларини тадқиқ этади. Уларни бир-биридан фарқлан-тириб турадиган нарсаси, асосан, бу – улар юрган йўллар-нинг, танлаган воситаларнинг ҳар хил эканида. Ўйқса, хар иккиси ҳам қошиқдир. Чинакам ижодкорнинг ҳам, хақиқий олимнинг ҳам мақсади битта – кашф этиш. “Адабиёт назарияси асослари” ана шундай кашфий-лардан бини бўлган, олимнинг 60 ёш олдида ўзбек ада-биёти илми мутахассисларига бир армуғони.

Улғубек ХАМДАМОВ,
филология фанлари доктори

ЖУРНАЛНИНГ ЯНГИ СОНИ

Журналдан ўрин ол-ган “Халқимизнинг инжа шоири” номли мақолада Ўзбекистон халқ шоири Миртемир ҳақида сўз боради. Шу билан бирга шоирнинг бир туркум шешлари ҳам ўқувчилар эътиборига хавола этил-ган.

“Уфқ шайдоси” номли мақола му-аллифи Иброҳим Ғафуров Саид Ахмед ҳаёти ва ижоди, унинг турмуш ўртоғи Саида Зуннунова билан кечган онлари ҳақида сўз юритган.

Назм ва наср ихлосмандлари “Шо-иру шешу шур” руқидида Вохид Лук-моннинг “Сиз истеган фаслман...”, Туроб Ниёзнинг “Соғинаман сени, ёлғизим!” номли туркум шешларида баҳраманд бўлиш билан бирга Шойим Бўтаевнинг “Ўша тепаликдаги ўша уйда” номли хи-қоясини ҳам мутулола қилишлари мумкин.

Шоир Абдулваҳид Қутбиддин ҳаёт бўл-ганида 60 ёшини қаршилаган бўлар эди. Шоира Ойдинисно “Сен менинг...” ном-ли мақоласида шоир ижодидаги ўзига хос

жиҳатларга тўхталади. “Қадимий фази-латларимизнинг замонавий ифодаси” мақоласи муаллифи Ахмадjon Мелибо-ев Сардобада юз берган офат натижасида юзага келган кўнгилсиз воқеалар ва унга ўзбек халқининг муносабати, оламлилик, бағрикенглик каби азалий қадриятлари-миз ҳақида сўз юритади.

Шунингдек, Қўчкор Норқобилнинг “Олисдаги яқинимсан, Беларус” номли эссеи, Нурулла Нарзуллаевнинг “Баҳо-уддин Накшбанд ва кўнгли зияратгоҳи”, Мухаммаджон Қуруновнинг “Ғалаба ва хотиранинг тасвирий симфонияси” номли мақолалари, “Қутлов”, “Рассом устахона-сида”, “Жаҳон композиторлари”, “Мушта-рийлар ижодидан”, “Тулқайчи” номли руқналарда берилган турли мазмунлардаги мақолалар, шешлар ва ҳаживилар ҳам ўқувчилар эътиборидан четда қолмайди.

Сабинабону ДИЛМУРДОВА

Бойчечаклар юз очиб,
Кўрганда бу оламин.
Бир офат азроилдек,
Излаб келди одамни.

Шоир киш ва баҳор фаслларини дostonга киритиши бежиз эмас. Ушбу сатрларни ўқир эканмиз, ногоҳ хушёр ҳақида мушоҳада эта бошлаймиз. Бу офатнинг дунёни қамраб олиши эса қуйидагича:

Қаердан келди бу дард,
Осмонданми ердан ё?
Хушёр тортиб Оврupo,
Амриқою Осие.
Қуёш уйғониб Шарқдан
То Ғарб томон етгунча,
Ўйлаб уйғига етмас
Ўз йўлида кетгунча.

Инсон яхши-ёмонни, оқ-қорани кўриб, бошдан кечириб улғайиб бора-ди. Бу жараёнда ҳолисотлардан керакли хулоса чиқармоқ мумкин. Ўткир Раҳмат ана шу кўрнимас офатни ёв сифатида кўрсатади. Унинг назиди ёв оламини қамраб олиб, бутун миллатни парокан-да ахволга солиб қўйишдан даҳшатли-рок фожеа йўқ, деган ақидадан беришида ҳам ҳикмат аширганган. Бу ҳикмат “Ко-вид 19” сифатида инсониятнинг бошига

Фитнакор алдовига
Ишонганда, хор бўлди.
Қаҳри ҳам қон-қон йиғлар,
Кенг дунёси тор бўлди.
Ёт элларда биролар,
Ким қоринга ярарди,
Тополмай бошқа чора,
Аллоҳга ёлворарди.

Инсонга хос эзгу ва ботил туйғу-лар, фазилат-хислатлар қатта-кичик амалларда зоҳир бўлади. Меҳру оқи-бат, садоқат туйғуларига қарши су-бутсизлик, риёкорлик туйғуларига қўй-илади. Чунки инсоннинг ўзи у ёки бу даврда қамолотга эришади. Мана шу даврда инсон Ҳақ илдини сақлаб, мустаҳкамлаб бориши, ёки ундан та-моман узоқлашиши, тойиши, оғиши мумкин. Хатолар эса инсонга ҳосдир. Мана шу тушунчаларни шоирнинг лирик “мен”и жўшиб сўзлайди.

Дostonда қўллаб мақолалардан фойдаланилгани унинг халқчиллиги-ни таъминлаган.

Ўткир Раҳматнинг ушбу дostonи-да нафақат давр, муаммо тушунча-лари акс этган, балки Ватан қадри, унинг шаъни ҳар нарсадан улуглиги таъкидлаб, синови қунлардан са-боқ чиқаришга қақиради.

М. ДАВРОНОВА,
Самарқанд давлат университети
доценти

“GULISTON”
2020 йил 3-сон

Ҳар бир нашр-нинг ўз ўқувчи-си бор. Журнал-нинг янги сонини интиқлик билан кутган муштарий журналдан ўрин олган мақолалар, шешлар, суҳбат-лар, хотиралардан баҳраманд бўлади.

Юртбошимиз маданият ва санъат соҳаси ривожига алоҳида эътибор бера-ётгани барчамизга маълум. Шу муносабат билан Ўзбекистон Республикаси маданият вазири Озодбек Назарбеков соҳада амалга оширилган ишлар ва келгусидаги режа-лар қўлами ҳақида батафсил сўз юритган. “Маданият ва санъатнинг ҳаётимиздаги ўрни янада ошади” номли мақолада Пре-зидентимизнинг кейинги пайтдаги фар-

мон ва қарорларида тилга олинган жиҳат-лар хусусида атоқли мулоҳазалар баён қилинган. Ўзбекистон халқ артисти Ёкуб Ахмедовнинг “Бугунги ислохотлар нури-ли из қолдирад”, профессор Азамат Хайда-ровнинг “Эзгуликка қорловчи ёғдулар”, Ўзбек миллий кўғирчоқ театри директо-ри Хотам Оқуновнинг “Болаларнинг се-вимли даргоҳи” номли мақолаларида ҳам ушбу мазмунга эътибор қаратилган.

Тошкентнинг марказида Адиллар хиё-бони барпо этилганидан барчанинг хаба-ри бор. Хиёбонда 24 хайкал — монумент жойлашган бўлиб, ажиб бир сайлгоҳга айлантирилди. Ушбу маскан ҳукмати-мизнинг адабиёт аҳлига, ижодкорларга бўлган юксак эътирофи бўлиб десак, му-балаға бўлмайди. Сайлгоҳ ҳақида қўллаб зиёилар матбуотда ўз чиқишларини қи-лишмоқда. Хусусан, журналнинг ушбу сониди адабиётшунос олим Шухрат Ри-заев “Адабиёт — халқнинг юраги”, Ру-шид Дўстмуҳаммад эса “Эътироф, эъ-зо, эҳтиром” номли мақолалари орқали фикрларини билдиришган.

МИЛЛИЙ БОҒНИНГ МАНГУ ЧИНОРЛАРИ

Давоми, бошланиши 1-саҳифада.

Алишер Навоий (хайкалтарошлар: Н.Банде-ладзе, Э.Алиев, В.Дзяттерёв) ёдгорлиги биз учун табаррук манзилга айланганига ўттиз йилдан ошди. Кейинги йилларда улуг шоирнинг дунёнинг қўлаб мамлакатларида тикланган ва келажакда тикланажак хайкаллари учун мана шу маҳобатли ёдгорлик намуна, яъни асос бўлиб хизмат қилмоқда.

Олибмен тахти фармонимга осон, Черик чекмай Хитодия то Хурсон...

деҳахр билан ёзган буюк шоирнинг орзулари ушалоқда.

Адиблар хиббонидаги Бобур мирзо хайкалига боққанимизда беихтиёр улуг мусауви Камолдин Бехзоднинг миниатюралари ёдимизга тушади. Бу эса, ўз-ўзидан хайкалтарошнинг XV–XVI асрлар — шоир яшаган давр табиати, урф-одатлари, подшоҳларга хос кийиниш маданиятини пухта ўрганишдан далолат беради. Бобур мирзонинг бу кийфаси бизга Ватан соғинчи билан яшаган шох ва шоирни англатади. Колаверса, Ўзбекистон халқ рассоми Раҳман Мирзожонев (1954–2014) нинг Бобур мирзога бағишланган маҳобатли ёдгорлиги 1993 йилда Андижон шаҳрининг марказида тикланиб, юртдошларнинг фахрига айланган эди. Бундан ташқари, хайкалтарошнинг муваффақиятли чиққан асарларидан бири “Чавгон уйнаётган Бобур” композицияси Швейцариянинг Лозанна шаҳридаги музейда сақланмоқда.

Бир йил вақт ичида пойтахтимизнинг уч нуктасида — адибнинг уй-музейида, унинг номидаги ижод мактаби жойлашган мухташам богда ҳамда Адиблар хиббонида хайкаллари ўрнатилган Абдулла Қодирий (хайкалтарош Баҳром Норбоев) абадияти ҳам бизга яқин ўтмиш, азалий миллий қадриятларимиз ҳақида

Соҳибқирон Амир Темурнинг савий-ҳаракати билан Самарқанд саройида қарор топган илгор муслиқ анъаналар унинг ёришлари — Шоҳрух Мирзо, Мироншоҳ, Халил Султон, Улугбек Мирзо, Абулқосим Бобур Мирзо, Хусайн Бойқаро, Бойсунгур Мирзо, Султон Бадиуззамон Мирзо, Умаршайх Мирзо, Бобур Мирзо каби Темурий ҳукмдорлар томонидан муносиб давом эттирилган эди.

Улуг мутафаккир Низомиддин Мир Алишер Навоий даҳоси ила ўзбек мумтоз адабиётига асос солинган давр (XV асрнинг иккинчи ярми)га келиб анъанавий санъат турлари катори мумтоз миллий мусиқа хайратомуз даражада юксалди. Жумладан, дастлаб Амир Соҳибқирон саройида жорий этилган ҳамда рухий юксалишнинг бадий тисолига айланган Ўн икки мақом тизими кенгрок маданий ҳудудда амалий қўллани бошланди. Мазкур тизим замондаги улугвор ғоялар Луғфий, Абдурахмон Жомий, Алишер Навоий асарларида қўлланган хос ағама ва истилоҳлар воситасида тараннум этилган бўлса, махсус рисолаларда битилган илмий-назарий асослари бастакорлар учун ижодий манба сифатида хизмат қилган. Бу борада Мир Алишер Навоий тақлифи билан ёзилган мусиқага оид илмий ишлардан, айниқса, Жомийнинг “Рисолайи муслиқ” ва Зайнулобидин Хусайнийнинг “Қонуни илми ва амалий қонунилари” асарлари муҳим ўрин тутган.

Зеро, улуг устозлар — Сафиуддин Урмавий ва Абдулқодир Мароғийга муносиб издошлиқда ёзилган бу тадқиқотлар мазмунинда Ўн икки мақом тизими давр талаби кесимида ишончли ёритилган эди. Шу аснода бу мумтоз санъатдан нафақат сарой мусикачилари, балки маданий марказларда истиқо-

сўйлаб, келажакка йўл бошлайди. Албатта, ҳар уч ёдгорлик ҳам ўзига хос йўсинда яратилган.

Хиббонда ёдгорлик ўрнатилган атоқли адибларнинг ибратли ҳаёти ва ижоди тарихининг турли даврларга таллуқли ҳамда ўзгача мавзуларда бўлса-да, барчасига хос ягона ҳақиқат бор: улар она Ватанини улуглаган, ўзбек халқининг бахт-саодати йўлида курашган, келажак авлодлар учун бебаҳо адабий мерос қолдирган.

Абдулхамид Сулаймон ўғли Чўлпон хайкали (хайкалтарош Уралбой Яхшилик) учун адибдан қолган ягона фотосурат асос бўлса-да, у XIX аср охири XX аср бошларида яшаб ўтган зиялиларимизга хос чизилар билан бойитилган. Хайкалга боқиб, беихтиёр адибнинг “Кеча ва кундуз” романи, адабиёт ривожига ҳақиқатли хикматли сўзлари ёдимизга тушади.

— Давлатимиз раҳбарининг алабиёт ва санъатга қўрсатаётган эътиборига барчамиз гувоҳ бўлиб турибмиз, — дейди Ўзбекистон Бадий академияси раиси, Ўзбекистон халқ рассоми Акмал Нур. — Айниқса, маҳобатли хайкалтарошлик санъати тез суръатларда ривожланиб бормоқда. Хайкалтарошларимиз ижоди нафақат мамлакатимизда, балки дунёнинг ўнлаб катта шаҳарларида кўринаётгани бизни қувонтиради. Буларнинг барчаси давлатимизнинг дунё ҳамжамиятида обрўйи ортиб бораётгани ҳамда улуг алломаларимизнинг жаҳон тамаддунига қўшган ҳиссалари боисидандир. Мана шу жараёнда янги бир авлод етишиб чиққани маҳобатли хайкалтарошлик санъати ривожидан дарак беради.

Адиблар хиббонидаги ёдгорликларнинг аксарияти

ёш хайкалтарошлар томонидан ишлангани бизни қувонтиради. Илҳом Жабборов, Раҳман Мирзожонев, Тўлаган Тожихўжаев, Улугбек Усмонов сингари уста хайкалтарошлар каторида Жасван Анназаров, Улугбек Отаназаров, Баҳром Норбоев, Уралбой Яхшилик, Оллоберган Оллоберганов сингари ёшларнинг ишлари кўпчилигининг эътиборини қозонди. Уларнинг кийфасида, таъкидлаш жоизки, маҳобатли хайкалтарошлик санъатида янги авлод ижодкорлари кириб келгани яққол сезилди. Аввало, ёшларга бўлаётган эътибор, колаверса, уларнинг ғайрат-шижоати, ҳаракати устозлар томонидан қўлаб-қувватланаётганини ҳам таъкидлаш жоиз.

ёш хайкалтарошлар томонидан ишлангани бизни қувонтиради.

Хиббон кеча-кундуз ёшлар билан гавжум бўлиб, адабиёт, шеърят муҳлисари, талабалар, харбийлар, санъаткорлар — барча учун сабоқ маскани, рамзий маънода очик осмон остидаги улкан кутубхонага айланди. Ёшлар орасида китобга, адабиётга муҳаббат туйғусини уйғотиш ҳам, Ватанга фидойилик, тарихий хотирани тиклаш ҳам, эгу ниятлар мана шу бўстондан бошланади.

Хумоюн АКБАРОВ

Аҳмад ТўРА оingan суратлар.

ТЕМУРИЙЛАР ДАВРИ МАҚОМ САНЪАТИ

Еттинчи мақола

мақом устозларининг ахлоқу одоб ва истеъдод даражалари муайян тариқат йўл-йўриқлари доирасида қамолот сари юксалган эди.

Тасавуф таълимоти ва намоянадаларининг шарофати ила мусиқа моҳиятини теран англаш, тинглов жараёнида унинг ёқимли (самов) нағмаларида зухр этган мулқот Гўзаллик жилваларига рухий важд қоллатида боғланиш маданияти кенг ёйлаб бошлаган. Буни Зайниддин Восифийнинг “Бадоеъ ул-вақоеъ” сизда келтирилган куйидаги ривоят мазмунидан ҳам англаш мумкин: “Накл қилишларича, Хожя Товус Левоннинг таъзияси кунни эътиборли ва мансабдор қилишлар Ҳофиз Басирдан ашула айтишни илтимос қилганлар. Ҳофиз Ҳожи Қирмонийнинг “Вафоти бех бўвалд онро, ки дар вафои ту навбат” (“Сенга вафо қилмаганларнинг ўлгани беҳроқ”) деб бошланадиган ғазалини бошлаб, куйидаги байтга етган:

Дар оташ афканам он дил,
ки дар ғам ту насўзад,
Ба бод бардхам он жон,
ки дар хавон ту навбат...

Мазмун: Гамингда куймаган дилни ўтга ташлайман. Сен учун ёнмаган жоннинг қулини қўққа соварман. Айвон кунжидан бир мусича парвоз қилиб, ўзини Ҳофизнинг қўйнига ташлаган ва жон берган. Ўша кунни қарийб қирқ киши хушудан кетган. Уларни мажлисдан қўтариб олиб чиқилган.”

Санъаткорларга оид юқорида кайд этилган олижаноб фазилат ва сифатлар, хусусан, ҳазрат Жомийнинг пиру

муршидлигида Нақшбандий сулуки ила қамолот касб этган Навоийда ҳам муҷассам эди: “Хожа Юсуф Бурҳон — Ҳазрати шайхул исломий Аҳмади Жомий (қулдуса сирруху)нинг яқинроқ авлодидир. Фақир ва фано тарийқида сулук қилур эрди. Ва тажарруд ва инкитоъ расмин кўп маслук тутар эрди. Ва жамаи аҳли туруқнинг соҳиб тарийқи эрди ва мусиқий илмин ҳам яхши билур эрди ва фақир мусиқий фанида аниш шоғирдиди. Қўпроқ ўз шеърига мусиқий боғлар эрди” (“Маҷолис ун-нафос”дан). Улуг устозлардан таълим тахсил олган ва илми адвор таълимотини пухта ўзлаштирган ғазал мулкнинг султони мақом бастакорли-

НОМИ ҚЎШИҚЛАРДА ЯШАЙДИ

Ўзбекистон миллий қўшиқчилик, мақом санъати йўналишидаги баракали ижоди, нозик диди, дардли, кенг диапазонли овози, бетакрор ижро маҳорати билан ҳамкасблари, шоғирдлари ва муҳлис-ларининг меҳрини қозонган Ўзбекистон халқ Ҳофиз, “Меҳнат шухрати” ордени соҳиби Маҳмуджон Тожибоев 63 ёшда юрак хуружидан вафот этди.

Сўнгги йиллардаги миллий мусиқа, миллий қўшиқчилик, мақом санъати ривожига йўлидаги ислохотлардан, яратилган имконият ва шароитлардан руҳланиб, янада куч-ғайрат билан ишлашга астойдил киришган, ўз касбининг ҳақиқий жонқуяри, фидойиси бўлган тоғлам ижодкорнинг бевақт ўлими барча санъат аҳлини чуқур қайғуга солди.

Маҳмуджон Тожибоев бетакрор Ҳофиз ва созанда эди. У танбур, дутор, сато ва мураккаб ижроларни талаб этган қўлаб созларни моҳирона ижро этарди. Жуда қўлаб Ҳофиз ва созандаларнинг нозик қочиримлар ва нолаларини ўзлаштириб, янада бойитиб олди. Маҳмуджон билан суҳбат қилган ҳар бир инсон руҳан тетик бўларди. У мумтоз ашулалар мазмунини чуқур шарҳлаш ва халқимиз дилидан ўрин олган классик ижроларни ёздириб билан бирга, ўзи яратган ўнлаб гўзал ижроларни келгуси авлодларга муносиб мерос қилиб қолдирди. Ҳофиз яратган асарлар бугун санъатсевар халқимиз тилида мангу янграйди.

М.Тожибоев Ҳофизлик анъаналарини О.Алимаҳсумов, Ф.Мамадалиев, О.Отахонов, Ғ.Ҳожиқулов, созандалик сирларини Т.Алимов каби мумтоз қўшиқчилик санъати дарғаларидан кунт билан ўрганди. У ўзига ҳам, шоғирдларига ҳам талабчан эди. Юнус Ражабий номидаги Республика мақом ижрочилари таллови ғойиб бўлган М.Тожибоев фидойи меҳнатлари самараси ўларок нафақат юртимизда, балки Осиё, Америка, Европа, Африка мамлакатларида миллий мусиқа ва қўшиқчилик санъатининг муносиб намоиши этиб келди.

Ўзбекистон давлат консерваториясининг профессори сифатида қўлаб шоғирдлар етиштирди. Бугунги кунда ундан таҳсил олган қўлаб шоғирдлари нафақат юртимиз саҳналарида, балки жаҳон саҳналарида ҳам Ўзбекистон шайини юксакларга кўтармоқдалар.

Умрининг сўнгги нафасигача санъатимиз ривожига учун фидокорона меҳнат қилган Маҳмуджон Тожибоевнинг ёрқин хотираси оиласи, шоғирдлари, санъат аҳлининг қалбида мангу яшайди.

Хасан РАЖАБИЙ,
Ўзбекистон халқ Ҳофиз

гида яхши нақш ва пешравлар боғладан (“Бобурнома”), ижрочилик бобида эса ул ва қонунда маҳоратли созанда ҳам бўлган (Хондамир). Айнан ҳазрати Навоийнинг маслаҳати ва малакали қўрсатмалари асосида бир қатор шоирлар илми муслиқни жиддий ўрганган эдилар. Бу борада манбалардан яна шуниси аёнки, ўша давр мақом устозлари шеърятдан, шоирлар эса мусикадан яхши хабардор бўлганлар. Бу ҳол шеърят ва мусиканинг этизақ анигли муштарак сифатлари, мумтоз жабҳада эса, кўп жиҳатдан умумий аруз вазилари билан тавсифланади. Шу боис бўлса керак, ўтмишдаги қўлгина мусикачилар шеърят билан ҳам бевосита шугулланганлар.

Бу ҳақда, айниқса, Навоийнинг “Маҷолис ун-нафос”, “Ҳолоти Пахлавон Муҳаммад” ва “Ҳамсат ул-мутаҳаййирин” асарларида келган қисқа, лекин аниқ маълумотлар қимматлидир. Жумладан, “Маҷолис ун-нафос” тазкирасида шундай сатрларни ўқиймиз: “Мавлоно Соҳиб Балхӣ бовуҷудӣ шеър фанида маҳоратлик киши эрди, адвор ва мусиқий илмида қомил эрди. Ўз ғазалларини ўз амалларида боғлабдурким, анинг фазойилига далолат қилғай. Ул жумладан, “Чаҳоргоҳ” амалидурким, машхурдур”. Иттифоқо, шоир санъаткорларга раҳнамолик қилган аксарият Темурийларнинг ўзлари ҳам шеърят ва мусиқа бобида салоҳиятли кишилардан эдилар. Жумладан, Мироншонинг ўғли Халил Султон (1384 — 1411) Самарқанд тахтида салтанат қилган пайтда (1405 — 1409) зураф ва шаро мажлисида жамъ бўлурлар эрди. Машхурдурким, ўзи шеър айтур эрди”.

Шоҳрухнинг ўғли Улугбек Муҳаммад Тарағайнинг (1394 — 1449) “қамолати бағоят кўп эрди. Етти қироят била Қуръони мажид ёдида эрди. Хайъат ва риёзийни ҳў билур эрди. Андоқким, жиғ битди ва расад боғлади ва ҳоло анинг жиғи орода шоъдур. Бовуҷудӣ бу қамолот гоҳи назмға майл қилур”. Шунингдек, Мирзо Улугбек мусиқа илми ва амалиёти билан ҳам яқиндан шугулланган, мусиқа илмига доир рисола ҳам ёзган. Донишманд подшоҳ Самарқанддан туриб Мовароуннахрни бошқарган йиллари (1409 — 1449) илм-фан ва санъат жаҳаллари жадал ривожланган эди. Темурийлардан Ғиёсиддин Мансурнинг ўғли Султон Хусайн Бойқаро (1438 — 1506) Хуросон ҳукмдори бўлган йиллари (1469 — 1506) Ҳирот маданияти анчагина юксалиб, адабиёт, меъморлик, тасвирий ва амалий-бесак санъатлари қатори мусиқа илми ва амалиётида ҳам

ижобий ютуқлар қўлга киритилган. Хусайн Бойқаро “Хусайний” таҳаллуси билан арузда шеърлар битган, мусикадан Хожа Юсуф Андижонидан муқамал тахсил олиб, мусиқа амалиётига ўзи ижод этган 17та усулни жорий этган. Умаршайх Мирзонинг зурриёди бўлган темиршўх шаҳзода Заҳриддин Муҳаммад Бобур (1483 — 1530) ҳам улуг шоирлиги баробарида муслиқда ноёб истеъдод соҳиби эди. Жумладан, у мақом йўсинида Чоргоҳ Савтини боғладан “Бобурнома”дан маълум.

Амир Соҳибқирон даврида асос солинган бир анъана — “оламнинг турли тарафидан йиғилган тиллари ва кийим-

ҚАДРИЯТЛАРИМИЗ

лари бир-бирларидан фарқли ҳар қайси мамлакат созандалари, ҳар бир иқлимнинг санъат аҳллари” (“Зафарнома”) ўз расми билан қуй ва айтм ижро этиш удулари 1997 йилдан буён Самарқанд шаҳрида мунтазам ўтказиб келинаётган “Шарқ тароналари” халқаро мусиқа фестивали мазмунинда ўзига хос замонавий қўрнини касб этиб келмоқда.

Мусиқий мерос баробарида ўтмиш илмий рисолаларида бўлган ижтимоий-маънавий этижаз бугунги кунда тобора ортган. Жумладан, 1997 йили Абдурахмон Жомийнинг “Рисолайи муслиқ” си ўзбек тилида нашр қозини қўрди. 2019 йили ушбу рисола таниқли мақомшунос олим Аслиддин Низомийнинг савий-ҳаракати билан Тожикистонда чоп этилди. Ушбу нашрда “Рисолайи муслиқ”нинг Тошкент (Ўзр Фа ШИД)да сақланаётган ноёб қўлёзма фотонусхаси ҳамда аллома шоирнинг ғазалиёт ва дostonларидан мусиқага оид қимматли намуналар келтирилган.

Хулоса ўрнида айтиш жоизки, санъат аҳлига меҳр-мурувват қўрсатишда улуг Соҳибқиронга эргашган Темурий ҳукмдорларнинг маданий сиёсатлари ўларок санъат турлари раванк топди, жаҳон маданиятида ўчмас из қолдирган қўлаб мусиқа устозлари ва мусикашунос олимлар етишиб чиқди, мусиканинг ижтимоий-маданий аҳамияти бекиёс юксалди. Бу ҳол ўзбек мусиқа санъатининг кейинги асрлардаги тадрижда ижобий натижалар омили бўлди. Пировардида, Ўн икки мақом тизими заминидида шаклланган Бухоро Пашмақоми, Хоразм мақомлари ва Фарғона — Тошкент мақом йўллари бизга бебаҳо маънавий мерос сифатида етиб келди.

Оқилхон ИБРОХИМОВ,
санъатшунослик фанлари
доктори, профессор

Мансур ЖУМАЕВ

АЛВОН ДУДОҒИНИДА ПИПРОҚМАН ХАНУЗ

Ҳайрат кўришми

Ёрижон,
ай ёрижон,
кетди жон сен сори, жон:
кўрмадим кўркам нақш
кўзларингдай,
ёрижон!

На Бехзод на Артур,
Рўзи,
Чингиз,
Ўрол,
Нур,
на Пикассо ё Махмуд*
бўйла сурат чекибдур.

Боридан безди жоним,
борлигин сезди жоним;
жоним ё ерга кирди,
ё кўкда кезди жоним.

Кўзимдан сизди жоним,
бир савол эзди жоним:
жоним-ай,
жоним берай,
сени ким чизди, жоним?!

Сени ким чизди, жоним?!

Олдинда бир йўл бор кўп йирок,
тархини, топмадим, ким бичган:
киличим дамидан ўткирроқ,
сочларинг торидан ингичка.

Олдинда кўприк бор — ости жар,
билмадим ўзим не бўламан,
азизам, сен ўтгил бехатар,
азизам, сен фақат қулама!

Олдинда чаман бор,
сафо бор,
хотиржам-хотиржам ҳаво бор...
азизам,
унгача озгина
сабр бор,
ситам бор,
жафо бор...

Ишқ дедим кезиб тўрт ёғинда,
ишқ дедим,
чорладим билмайин;
азизам, сен борар боғинда
мен кутиб олурман жилмайиб!

Унгача йўл бордир кўп йирок,
тархини, топмадим, ким бичган:
киличим дамидан ўткирроқ,
сочларинг торидан ингичка.

Шиккуло

Кимсан — боқийми, фоний,
ерлики ё осмоний,
ё фиръавни мисрийсан,
ё кисрои эроний,
кайсар руммомидинг ё,
кавми туббомидинг ё,
ё шери турк, ё эй жон,
хулафон мусулмон,
ё ердаги қиролсан,
ё кўкдаги ҳилолсан —
нечук санга қул бўлдим,
қошки эди билолсам...
сан — ровий, раводирман,

сан — чолгу, наводирман —
эл бир кун сани ман деб
ўйларми, хавотирман.
Кимсан, сенингми дунё,
несан, сенингми дунё,
ё мен сенинг эдимми,
ё сен менингмидинг ё?!
Қалб деган мулким билан
сафирман — силкинг билан;
ризоман, агар роббий
ўлдурса илкинг билан.
Эй ишқи Ҳақ, ишқуло,
маним ошқилигим, о,
санам сезганмидинг ё,
санам севганмидинг ё?!
Келу ошқ қошига,
боқмай кўзим ёшига,
сочиб юбор руҳимни
ошқларнинг бошидан.
Сан қалбимга асиру
санга асирман асру,
ғарибман дунёсида,
ишқ ичра вале масрур.
Битганим бор хатимми,
ишқ аввалу хатимми —
севги билан сийлагай
тангри мухаббатимми!

Шитишо

Йилдирим йилларимни
елларга йўлатма, Ёр!
Ҳақ деган тилларимни
хар касга тунатма, Ёр!

Кўя қол андуҳимни,
сўндирма шуқуҳимни;
осмондаги руҳимни
тупроққа белатма, Ёр!

Юрак тўлиб-тошиниб,
йиғламасин ёшиниб...
арслоннинг бошини
қашкирга силатма, Ёр!

Жон сўрагил бурд учун,
тан тилагил юрт учун...
қарчиғайни кўрт учун
чўққидан қулатма, Ёр!

Элитма элдан буриб,
эл бўлай элга юриб,
дил Сенга тўлмай туриб,
паймонам тўлатма, Ёр!

Чулловни кўришми

Висол истар, дийдор талаб
қалбим ёқай тафтинг қалаб,
нетай дунё гардин ялаб,
элтолмасам гар елкалаб?!

Деди: Ҳақдан тоғиб бўлмас.
Дедим: тонмай таниб бўлмас,
севги севгай ўртамоқни,
бу ишқни ўрганиб бўлмас.

Жохил ўзим, порсо ўзим,
муслим ўзим, тарсо ўзим,
бу кун кўзин очган мену
дунё қадар фарсо ўзим.

Тотганим туз — тузинг берган,
айтганим сўз — сўзинг берган,
бир дам узма нигоҳингни,
бисотим шу — ўзинг берган.

Ҳарна мушток, ҳарна зорман,
висолингдан умидворман,
гар жаннатий эмас бўлсам,
хузурингга бу наъв борман!

Шитишо

Ишқ ғамидан ғайра савдойимиз йўқ,
Ошқимизу, жунун авзойимиз йўқ.
Севги Ёра ёру, ошқ — ҳудожуй,
Муслумону буддий, тарсойимиз йўқ.

Хизр суйи томган баҳоримизга,
Нур сизажак лайлу наҳоримизга,

Ачинмангиз асти аҳволимизга,
Ахир сизнинг била парвойимиз йўқ.

Саломатдир ушшоқ телбаларида,
Сабза нурлар ўйнар жилваларида,
Ахир кўзларимиз қилбаларида
Ўшал ишқдан бўлак маъвойимиз йўқ.

Дилинг танҳо ғариб эзганинг бахтдир,
Ёрнинг бир гардини сезганинг бахтдир,
Севганинг, севганинг, севганинг бахтдир,
Бўйла бахтдан бўлак даъвойимиз йўқ.

Жунун даштида биз излаган Лайло —
Хусн бозорида топилмас асло.
Ё Мавло, қалбимиз тарк этма, Мавло!
Бизим Сендан бўлак мавлойимиз йўқ!

Мен ҳам интизорман, мен ҳам мунтазир,
Мен ҳам дийдорингга муштокман хануз.
Мен ҳам телба эдим, аммо беназир,
Мен ҳам ошқ эдим, ушшоқман хануз.

Менинг ҳам лоларух майдир ичганим,
Менга ҳам тор келди осмон учганим,
Ҳамма ошқлардек мен ҳам бир гани,
Ҳамма ошқлардек қашшоқман хануз.

Эски бир жунунга доирман ҳамон,
Севги саҳросида сойирман ҳамон,
Суюқ сўз тўқилган шоирман ҳамон,
Куюқ бўз тўқилган машшоқман хануз.

Бир йигит умрини сипқорган ўғул,
Бир аёл сочини қорға қўнган ғул,
Бир малак тушларин зийнатлаган гул,
Бир пари пойига тўшоқман хануз.

Жохиллигим аён, оқиллигим рост,
Забонимни ёқар айтилмаган роз,
Кўзинг уммониди хасман сарафроз,
Алвон дудогинида титроқман хануз.

Кўлам андалибдан наво келтирди,
Кузак ҳазин тусли сафо келтирди,
Фалак руқшунимга ҳаво келтирди...
Тупроқман... тупроқман... тупроқман хануз.

*Қамолдин Бехзод, Артур Карапетян, Рўзи Чори, Чингиз
Ахмаров, Урол Тансиқбоев, Ахмал Нур, Пабло Пикассо ва
Махмуд Фаршчён каби рассомлар
назарда тутилган.

СУЗЛАР БИЛАН СУЗЛАШУВ

Лайригил Ажралиши

“Ўзбек тилининг изоҳли луғати” да адир сўзи шундай изоҳ берилган: “Тоғларга яқин, тоғ этакларидаги алоҳида тепалик ерлар”. Изоҳда “алоҳида тепалик” дейилган. Алоҳида дегани ажралиб турадиган дегани. Ҳамма гап ана шунда! Қадимги тилимизда айирмоқ, ажратмоқ, фаркламоқ “адыр” деган сўз билан ифодаланган. Бу ҳақда “Қадимги туркий тил луғати” да айтилган. Юсуф Хос Ҳожиб худди шу сўзни икки хил шаклда “адыр” ва “азыр” шаклида қўллаган. Шу сўзлар каторида “адырт” ва “азырт” сўзлари ҳам фарк ва тафовутни, ажралишни билдирган. Демак, ҳозирги тилимиздаги “ажрат” сўзи худди шу “адырт” ва “азырт” сўзларидан келиб чиққан бўлиши керак.

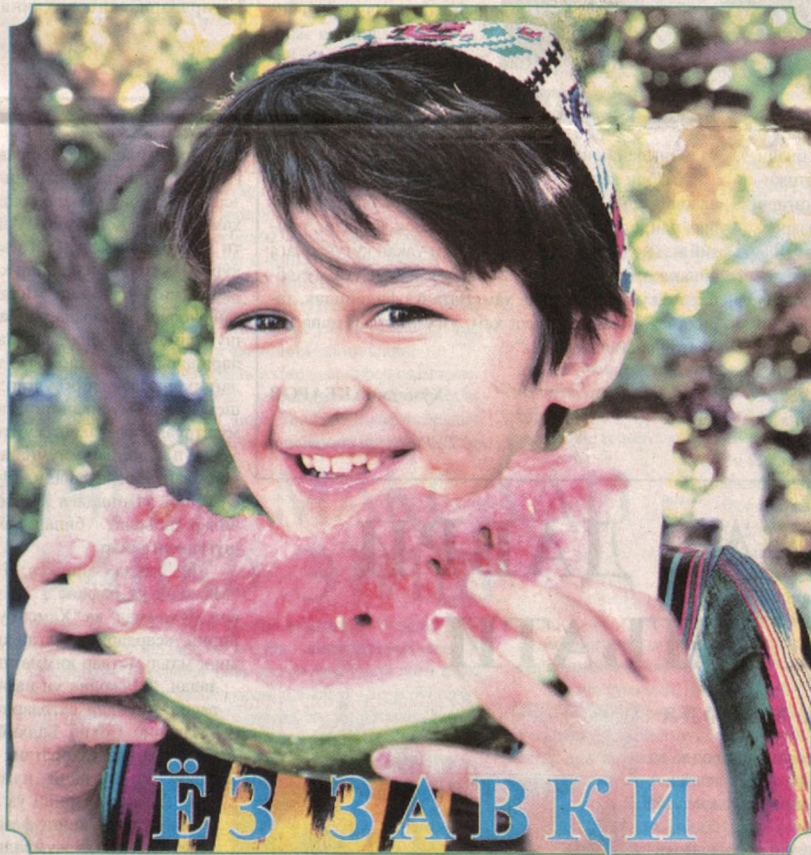
Шу ўринда менда бир фарз пайдо бўлди. Модомики, “адыр” сўзи айирмоқ, ажратмоқ, фаркламоқ маъноларини англатар экан, унда алоҳида тепалик ер маъносидagi “адир” сўзи ҳам шунга алоқадор бўлиши керак.

НАҚҚОШНИНГ ТУРКИЙЧАСИ ҚАНАДИ БУЛГАН?

Тилимизда нақш солувчи уймакор маъносини англатган “наққош” сўзи асли арабча “нақш” сўзидан келиб чиққан ва “нақш” расм, безак, ўйма тасвир, гул маъноларини билдирган. Бу сўз тўлиқ ҳуқуқ билан тилимиз фуқаросига айланиб кетган. Хўш, араблар тасвиридан олдин ҳам бизда наққошлар бўлганми, бўлса улар қандай аталганлар? Наққошлик бизда жуда қадимий ҳунар. Ислондан аввал оташпарастлик ва бутпарастлик замонларидан ҳам олдин бу ҳунар бўлган. Қадимги туркий тилимизда наққошларни “бедизчи” деганлар. Хўш, “бедизчи” деган сўз қаердан пайдо бўлган ва ҳозирги тилимизда унга алоқадор бирорта сўз сакланиб қолганми? Бундай сўз бор. Менимча, “бедизчи” сўзининг илдири “бедзе” бўлган. “Бедзе” безак маъносини англатган. Қултегин битикчида “...бедузи келуртим, белзеттим” деган гап бор. Бу гап “...наққош келтирдим, нақшлатдим” деган мазмунда келган.

Махмуд Қошғарийда “бэзизик эв” деган ибора “безалган уй” маъносини ифодалаган. Тилимизда “д” билан “з”нинг алмашинуви кўп кузатилади.

Эшқобил ШУКУР

ЎЗЗАВКИ

АДАБИЁТ НАДИР?..

«ЁЗАЁТИБ АЛДАМАНГ...»

Ҳеч нарсга тил каби инсонга ўзини англашида қатга ёрдам бера олмайд. Модомики, мен ўзимга нисбатан англикни англаш эканман, демак, бу менинг ўз тилимда яхши ёза билишимдан далолатдир. Мен фойдаланганим сўзлар мени адаштирайдими, мен шу сўзларни ёзаётиб ҳеч кимни алдамаётганимни яхши биламан.

Иосиф БРОДСКИЙ

Адабиётни бизнинг ички ҳис-туйғуларимизнинг амалга ошишига бўлган эҳтиёжimiz пайдо қилади. Китоб жамиятга тасвир кўрсатадими, йўқми — бу бошқа масала, бу саволнинг жавоби унинг муаллифига мутлақо боғлиқ эмас.

Гао СИНЦЗЯН

Агар Луцийлий бизнинг давримизда яшаганда эди, ўзининг шеърини тўпламларини қайта кўриб чиққан ва улардаги аксарият шеърлардан воз кечган бўларди... Истеъдодли шоир оломонни қойил қилиш учун уринмагани маъқул.

ГОРАЦИЙ

ҲОФИЗНИНГ СУРАТИ ВА СИЙРАТИ

Таникли шоир ва публицист Шуккур Дадаш ижодий фаолияти давомида ўқувчилар кўнглини хушнуд этувчи кўплаб назмий ҳамда насрий асарлар яратди. Ўзбекистон халқ артисти Фахриддин Умаровнинг кизгин ҳаёти ҳамда серқирра ижодига бағишланган бадиаси эса кўшиқ мухлисари-га тухфа бўлди.

Шоир яқинда янги рисола тузиб, уни “Халқ ҳофизини” дея номлади.

Китобда муаллиф ҳофизнинг ёрқин сиймосини тасвирловчи, кўшиқчилик санъатини ифода этувчи

жўшқин ҳаёти, одамлилик фази-лати, гўзал суварти ва сийрати, ҳикматли ўғитларини ҳаётий лавҳалар, ўринли ташбеҳлар, унутилмас хотиралар, жонли мисоллар асосида ёрита олган. Эски анъаналардан қочган муаллиф китоб қаҳрамон таърифида фақат машхур кишилар эмас, оддий халқ вакиллари — турли касб эгалари, чинакам фидойи мухлислар, шогирдлар, қариндошларини сўзлатади. Асар сода, раван тилда ёзилган, ҳар бир эътироф ҳаётий далиллarga асосланган. Масалан, Тожикистон халқ артисти Жўрабек Муродов ўз хотирасида устоз ҳофизнинг унга оталарча ғамхўрлиги туфайли санъатга қадим кўйганини изҳор этса, уста хунарманд Тохир Комилов сўзлаб берган ҳаётий воқеа Фахриддин Умаровнинг ниҳоятда камтарин, ҳар бир инсонга бирдек самимий, дилқашлигидан дорак беради. Китобнинг “Ён лафтардаги битиклар” боби фақат санъаткорлар учун эмас, балки барча инсонлар маънавияти учун ўзига хос ҳикматларга айланиши шак-шубҳасиз.

Асрол МУХТОРОВ,
Ўзбекистон халқ устаси

O'ZBEKISTON
ADABIYOTI VA SAN'ATI

Манзилимиз: Тошкент - 100083, Матбуотчилар кўчаси, 32
Электрон почта манзили: uzas.gzt@mail.ru

Муассис:
ЎЗБЕКИСТОН
ЎЗУВЧИЛАР УЮШМАСИ

Ҳамқоримиз:
akfa

Бош
муҳаррир
Салим
АШУРОВ

Тахририятга келган қўлёзмалар таҳлил этилмайди ва муаллифларга қайтарилмайди. Муаллифлар фикри тахририят нуктаи назаридан фарқлангани мумкин.

Масъул котиб: Асрор СУЛАЙМОНОВ
Навбатчи муҳаррир: Абдураҳмон АЗИМОВ
Саҳифаловчи: Зафар РЎЗИЕВ
Газета 2014 йил 26 ноябрда Ўзбекистон Республикаси Президентини Администрацияси ҳузуридаги Аxbорот ва оммавий коммуникациялар агентлигида томонидан 0283 рақам билан рўйхатга олинган.
Адади - 5078. Буюртма Г - 755.
Ҳажми - 3 босма табоқ, А-2.
Нашр кўрсаткичи - 222.
Ташкилотлар учун - 223. 1 2 3 4 5 6

Таққид ва адабиётшунослик бўлими: 233-57-42

Санъат бўлими: 233-56-40

Назм ва наср бўлими: 233-58-60

ЖУМА КУНЛАРИ
ЧИКАДИ

Сотувда нархи эркин.

ISSN 1613-634X